

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

M. DC. LXI. Coloniae Munatianaе, 1661

Liber Secvndvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62953](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62953)

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI LIBER SECUNDUS.

DE RERUM DIVISIONE, ATQUE ILLARUM ADMINISTRATIONE.

TITULUS PRIMUS.

Res Ecclesiasticæ sunt aut spirituales, aut temporales. hoc dicit.

Superiore libro de jure personarum exposuimus: modò videamus de rebus Ecclesiasticis, illarumq; tractatione, & administratione. Summa rerù Ecclesiasticarum divisio in duos articulos deducitur: nam aut spirituales sunt, aut temporales. Spirituales sunt, quæ spiritui deserviunt, atq; animæ causa sunt institutæ: ut Sacramenta Ecclesiæ, altarìa, & his similia. Temporales sunt, quæ non tam spiritus, quàm corporis gratia pro Ecclesiasticis ministris, sacrorumq; ministrorum usu sunt comparatæ: ut sunt, prædia, domus, & fructus decimales.

Res spirituales sunt aut incorporales, aut corporales: & corporales dividuntur in Sacramenta, in res sacras, sanctas & religiosas. h. d.
Res spirituales quædam sunt incorporales, quædam vero corporales. Incorporales sunt, quæ neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt: quales sunt, virtutes, & dona Dei, aut quæ in jure consistunt. Corporales sunt, quæ tangi & humanis sensibus percipi possunt. Harum autem quædam sunt Sacramenta, quædam sacra sunt, & sancta, quædam religiose. Videamus igitur nunc de spiritualibus: & quidem incorporales, cum de his tam supra oportunitis locis loquuti fuerimus, quàm etiam infra suo tempore dicuri sumus, specialem tractatum minime exigunt: itaq; tractemus jam de corporalibus, ac primùm de Sacramentis, de sacris, sanctis, & religiosis, consequenter etiam loquuturi: ac demùm de rebus temporalibus, atq; illarum administratione.

DE SACRAMENTIS. TITVLVS II.

Quid sit Sacramentum. h. d.
Sacramentum *a*, est invisibilis gratiæ visibilis forma, ita quòd ejus similitudinem gerens & causa existat.
Sacramentis quædam necessaria sunt, quædam voluntaria. h. d.
Sacramentorum summa divisio hæc est *b*, quòd aut sunt necessaria, aut voluntaria. Necessaria sunt, quæ sine interitu salutis æternæ prætermitti & contemni non possunt: ut sunt, Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Eucharistia, extrema Unctio: quæ omnia ad particularem ejusq; profectum sunt principaliter instituta. Volun-

taria sunt, quæ sine salutis dispendio, pro cuiuslibet recipi possunt, & refutari: quales sunt, Ordo, lictio, Monachionium: & hæc ad totius Ecclesiæ profectum & fidium principaliter pertinent.

Necessarium Sacramentum quædam deferunt ad ipsam Ecclesiã, quædam ad progressum in Ecclesiã, quædam ad ipsam ab Ecclesiã. h. d.

Et rursus necessarium quædam ad ingressum Ecclesiæ sunt comparata, ut Baptismus: quædam ad progressum in Ecclesiã, ut Confirmatio, Pœnitentia, lictio: quædam ad egressum ab Ecclesiã, ut profectum interitum imprimunt, quæ iterum non possunt: quædam oportet, quæ iterum admittunt. h. d.

Res spirituales Sacramentorum quædam sunt, quædam non sunt, quædam vero non. Quædam sunt, quædam non sunt, iterari non possunt: ut Baptismus, Confirmatio, Ordo sacer. Cætera vero, quæ characterem nullum continent, iterari minime prohibentur: lictio, Pœnitentia, Matrimonium.

Sacramenta consistunt elementis & verbis. h. d.
Constant autem Sacramenta elementis & verbis. Elementum hic accipimus, quicquid sub visibili specie, invisibilem gratiam designat & continet. Verbum autem forma visibilis efficaciam exprimit: ergo accipitur verbo ad elementum, sacramentum fieri.

Non Ecclesiã, sed Christum constituit Sacramenta, qualem docentur Ecclesiã, quia illa per ea sanctificatur, & de ministerio. h. d.
Illud quoque icire nos oportet, quòd non tantum ab ipso Domino influente Sacramentis vim, sed etiam ab ipso Ecclesiæ Sacramento nuncupantur, ut quod per ea sanctificata, & coelesti sponso uniti immo hæretice conjuncta sit: tum, quòd illorum dispendio non caritatis sit ministerio.

Etiã malus minister, & hæreticus potest ministrare Sacramenta. hoc dicit.

Ergo *a* qui baptizat, qui absolvit, & in aliis Sacramentis divinitus operatur, Dominus est: manifestum vero Ecclesiæ in conscientis sacris mysteriis, vel aliis sanctis, præter nudum ministerium nihil aliud esse, quod valent, cum non propriam, sed eius qui Sacramentum instituit, personam referant, nec illa ex ipsius ministerio di virtus manet. Unde, quamquam eo iure ipse debeat, si tamen mali sint, vel à catholice communione sejuncti, nihilominus & conficere Sacramenta. h.

a Can. sacrificium. de conf. dist. 2. *b* Can. inmissum. 6. sed notandum. i. q. 1. c. veniens. extr. de transmissio.

a Can. abnã est. & can. seq. de conficere. dist. 4.

difficile poterunt, veluti enim per lapideos canales ad arcolas aqua transfunditur, & solis radii per loca feri-

diffusa transientes, nulla contractus maculatione contaminantur: sic multo magis Sacramenta nulla ministerii foeditate commulantur.

Spirituales potestas exerceri sine fide potest, sed non sine intentione Ecclesie. h. d.

Hocamen sic intelligi oportet, si tales ministri intentionem Ecclesie concordem habeant. Ceterum si aliud agere intendant, pura facris illudere mysteriis, vel aliud, quod Ecclesie non consentiat, nihil agitur: sine fide enim spiritualis potestas exerceri quidem potest, sine Ecclesie intentione non potest. His circa Sacramenta generaliter cognitis, exordiamur aunc de singulis etiam specialiter dicere: & quia baptismus fundamentum a est & ianua ceterorum, merito ab eo principatum sumamus.

DE BAPTISMO, ET EIUS EFFECTU. TITVLVS III.

Baptismus operatur animae abluitionem, & in locum circumcisio-

nis instituitur. h. d.

Baptismus est ablutio corporis exterior, qua, adhibita certa verborum forma, interiori animae abluitionem designat: & operatur. Veluti cum circumcisio in populo e Dei, in fidei iustitiaque signum instituta, ad significationem purgationis originalis veterisque peccati parvulis valebat: sic & baptismus ad hominis innovationem valere coepit.

Loco in baptismo plena continentur peccatorum remissio, non tamen omnino plena novitas. h. d.

Non tamen ex quo quisque baptizatus, statim etiam in eo omnis vetus infirmitas abluuntur, sed renovatio ad remissionem peccatorum incipit, & ad intelligentiam & operationem spiritualium: cetera vero sunt in sepe, donec compleantur, quod erit in resurrectionis tempore. Quamvis ergo in baptismo plena fiat peccatorum remissio, non propterea plena novitas & mutatio contingit.

Cura baptizandi ad filios sacerdotis spectat, sed ex causa necessitatis quilibet potest baptizare. h. d.

Baptizandi d autem cura ad solos sacerdotes pertinet, eiusque ministerium nec ipsi diaconis explere permittitur, absque Episcopo vel presbytero: nisi his procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas: quo casu & laicis fidelibus, atque ipsis mulieribus e baptizare permittitur. Presbyter vero, cuius negligentia commissum est, ut quis sine baptismate ex humanis exceperit, deponendus erit f.

Baptizati ab haereticis, schismaticis, pagani, vel aliis facinorosis, non sunt deinde rebaptizandi. h. d.

Ed & si qui ab haereticis sive schismaticis, vel etiam pagani, aut alias facinorosis baptizati fuerint, quasi baptizati non fuerint, iterum baptizati non debent. Antiqua b tamen patrum induxit institutio, ut qui ab his in Trinitatis nomine baptizati fuerint, cum ad sanctam Ecclesiam redierint, aut unctioe chrismatis, aut sola professione fidei, ad sinum matris Ecclesiae revocentur.

Quem baptismum baptizare potest. h. d.

Sed si quaquam baptismus ab haereticis, schismaticis vel pagani susceptus valeat, ipsum tamen se baptizare nemo poterit: sicut enim in carnali generatione, quae proles ex vivo & femina nascitur, alius est qui carnali-

tergignit, alius qui gignitur: sic in sacramentali generatione, qua soboles ex aqua & spiritu sancto renascitur, alius debet esse qui spiritualiter generet, alius qui generetur. Unde de iudaeo, qui in mortis articulo constitutus, in aquam seipsum immergendo dixerat, Ego me baptizet in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, responsum est, deinde ab alio illum baptizandum esse, ut ostendatur, quod alius est qui baptizatur, alius qui baptizat: quamvis si talis continuo decessisset, protinus ad patrem evolasset, non propter fidei sacramentum, sed propter sacramenti fidem.

Baptismus alius fluminis, alius fluminis, alius sanguinis. h. d.

Quod quidem & de illo recte creditur, qui visibiliter non baptizatus martyrii lubit sacramentum. Baptismus enim invisibiliter ministratur, quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit. Unde scit a scriptum a quibusdam reperitur, baptismum alium esse fluminis, alium fluminis, alium vero sanguinis: cum baptismi virtus & efficacia, non tam ablutio b corporis, quam fide cordis continentur: & aliud sit per ministerium baptizare a, quod sacerdos exequitur: aliud per potestatem, quam Dominus non usque aded sacramentis adiungit, ut sine illis eorumdem gratiam tribuere non possit.

Parvuli baptizantur in fide parentum, & Ecclesiae, & non debent minus esse virtus baptismi, quam in circumcisione. h. d.

Non tamen, quia fide cordis baptismi virtus continetur, ideo minus parvulos d, qui credere ob ritum non possunt, unda salutatis abluunt, cum & ii, non per usum, sed per habitum fidei, quem suscipiunt in baptismo, credere non male credentur, & in fide parentum a & Ecclesiae, alio proficiente, baptizati, ob fidei sacramentum recte fideles dici possunt: & cum circumcisio f tam adultis, quam parvulis ex precepto Domini conferretur, ne baptismus, qui succedit in locum ipsius, & generalior tamen existit, cum tam viri, quam feminae baptizentur, minoris videatur effectus, tam adultis, quam parvulis est conferendus.

Tanta mater, quam filius, in ipso articulo parturienti, possunt separatum baptizari, nec ob id creditur baptismus iteratus. h. d.

Tanta quoque cuius mater vel praegnans, vel in ipsa hora qua parturit, mortis urgente periculo, baptismi gratiam perceperit, baptizari poterit, nec propterea bis baptizatus reputabitur: cum utique ad maternum corpus, cum esse in utero, pertinere: nec tibi regeneratio reperiri possit, ubi generatio non praecessit, nec in hoc infanti, qui nascitur, aliquid mater participat, cum unicusque propria voluntas in confessione sit attendenda.

Muti, surdi, & agrotantes, baptizari possunt. h. d.

Muti quoque b & surdi, seu agrotantes qui pro se respondere non possunt, alius pro se proficientibus, recte baptizari poterunt.

Dormientes & amentes, si ante formum & amentiam habuerint propositum baptizandi, baptizari possunt. h. d.

De dormientibus i & amentibus quaesitum est, & plane si prius quam dormirent, aut amentiam incurterent, non baptizandi propositum haberent, quia in eis eadem perdurae voluntas intelligitur, si sic immergi fuerint, characterem sacramenti non suscipiunt: secus autem, si prius catechumeni extitissent, & baptizandi propositum habuissent: tales enim in necessitatis articulo baptizare conluevit Ecclesia. Tunc ergo characterem

a Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. b Can. verus bapti. d. dist. 4. c Can. alius est. d. dist. 4. d Cap. majores. in fine prin. ext. eod. e Can. illud. & can. seq. vers. parvuli. de consecr. distinction. 4. f Can. majores. s. cum ergo. ext. eod. g Can. si ad matrem. & can. seq. de conf. dist. 4. h Can. parvuli. alio. & can. seq. dist. 4. de conse. i Cap. majores. in fine, ext. eod. BBbb 4

a Veniens. ext. de presb. non baptiza. b Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. c Can. ex qua. dist. 4. de conf. d Can. constat. de conf. dist. 4. e Can. an. uxor. d. dist. 4. de consec. f Can. quicumque. d. dist. 4. g Can. si ab haereticis. & can. seq. de consec. dist. 4. h Can. ab antiqua. d. dist. 4. i C. debitum. ext. eod.

sacramentalis imprimi operatio; cum obicem voluntatis contrarie non invenit obstitentem.

Sed & si quis non sponte, dum tamen non omnino coactus baptismatis suscepit sacramentum, Christianitatis characterem suscipit; utputa, cum quis terroribus, atque suppliciis ad undam salutarem trahitur, & ob id tanquam conditionaliter volens, licet absolute non vult, est ad fidei Christianae cogendus observantiam. Ille vero, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem sacramenti suscipit. Plus est enim expresse contradicere, quam minime consentire.

de quo non est praesumptio quod sit baptizatus, debet sine mentis operatione baptizari. h. d.

Illud a in dubium venire non debet, quoties nulla exstant indicia inter propinquos & familiares, quibus aliquis baptizatus esse doceri possit, eisdem baptizari minime prohibendos esse. Quod enim factum esse necitur, nulla ratio finit, ut iterum videatur: nec temeritas intervenit praesumptionis, ubi est diligentia pietatis. De eo tamen, qui Christianis parentibus natus, inter Christianos est fideliter conversatus, tam violenter praesumitur quod baptizatus fuerit, ut hae praesumptio pro veritate sit habenda, donec evidentissimis argumentis contrarium probatum fuerit.

Iterum sciantur baptizatus debet severissime puniri, & ignominiter vero huiusmodi non potest ordinari, nisi in necessitate. h. d.

Quod si quis sciens & prudens iterum baptizari sustinet, ac dilissime poenitentiae subijcendus erit: quod si ignoranter, nulla quidem imponenda est poenitentia, sed nisi magna cogat necessitas, ordinari non poterit.

Item autem Baptizatus sunt deponendi ab officio, & beneficiis. h. d. Illi quoque, qui ausu temerario in homine iam baptizato celestia vacuum iterare ausu fuerint, excommunicationis mucrone percussu, ab omni officio & beneficio Ecclesiastico deponentur.

Multa sunt in baptismo, quae non sunt de ejus substantia. h. d.

Postremo sciendum est, quod licet verbo tantum & elementis baptismatis substantia contineatur & forma, multa tamen a sanctis patribus ad ejus decorem fuerunt solenniter constituta, ut immersionis numerus, exorcismi, elericorum exsufflationes, salis benedicti exhibitio, salive contactus, inunctio: quae si ex neglectu praetermissa fuerint, omnino culpa reos arguet.

Baptismus non debet conferri in privatis domibus, nisi ex necessitate, vel in magna necessitate. h. d.

Illud etiam novissime a vicenisi concilio constitutum est, ne quis in privatis domibus, sed duntaxat in Ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nisi Regum vel Principum liberi baptizandi fuerint, vel talis necessitas emergerit, propter quam ad Ecclesiam absque periculo accessus haberi nequeat.

DE SACRAMENTO CHRIS-

TIVLVS IV.

Fideles post receptum baptismum debent christianari. h. d.

Quamvis autem continuo tranlaturus regenerationis sufficiat beneficium, victuris tamen etiam confirmationis auxilium est necessarium. Ita enim conjuncta sunt haec duo sacramenta, ut unum ab altero, nisi morte praeviente, separari non debeat.

Christiani sacramentum operatur augmentum gratiae, & sicut Episcopi christianant. h. d.

a Can. si nulla extant, de consec. dist. 4. b Canon. qui huius, de consec. dist. 4. c Canon. ut extr. eod. d Cl. i. eod. tit.

Igitur omnes fideles post baptismum, ut per manus impositionem accipere debent, in poenitentiam inveniuntur. Spiritus Sanctus, qui per aquas baptismi salutis descendit, in plenitudinem tribuit ad incrementum, in confirmatione robur & augmentum praebet ad gratiam. Vnde & ceteras conditiones simpliciter accedens, non debet exhibere, hanc non nisi firmam intentionem, hanc scopus conferre debet: alioquin nulla est confirmatio. In Ecclesiastica sacramenta reputabitur, cum non potuisse prater Apostolos, quorum hodie videntur Episcopi, nulli illi legantur.

Jejuniis a jejuniis debet dari Christiana, nisi manifeste aliter hoc dicat.

Accedent igitur, qui legitime sanarunt, ad confirmationem jejuniis, ut a jejuniis Episcopi, hanc firmate in fronte delinunt per manus impositionem, nec ceterum recipiant. Plane infirmis, & moribundis, vel qualibet causa impeditis, nulla de rationabilis ratione, manus imponi poterit.

In Baptismo, Confirmatione, & Ceteris Sacramentis operatur gratia. h. d.

Illud e commune est tam his qui baptizati sunt, quam etiam illis qui confirmationem accipiunt: debent, ut aliquem in patriam habeant, qui in religione Christiana, & fide Domini constantiter pro eis a Deum, qui si fideliter exierint, quod in Ceteris observandum erit.

Pater non debent esse pharisaei, vel non baptizati, vel infirmi. h. d.

Admonendi tamen sumus, quod nec pharisaei, nec infirmi in baptismo aut in confirmatione suscipi debent, sed unus s tantum, sive vis, sive malus: nec quovis quipiam tenere, vel levare poterit, qui ipse baptizatus non sit, vel confirmatus.

Parentes non possunt esse patris propter suam infirmitatem, vel monachi alieni de sacro fonte suscipere, nisi in confirmatione tenere non debent.

Nec baptizatus, nec Christianus possunt iterum, & iterum iterum potest tempore interdicitur. h. d.

Commune etiam illud est utriusque, quod de rebus, ut paulo ante diximus, iterari potest, quod utriusque ambo characterem imprimunt, & quod iterum iterum conferri, & pro utroque christi coelestis potestatem suo loco latius exponemus.

DE POENITENTIA, ET REMISSIO-

TIVLVS V.

Quid sit poenitentia, & esset in poenitentia. h. d.

Poenitentia, est Sacramentum, a quo committitur confessio, & satisfactione concurrentibus peccatorum operatur remissio. Multiplex enim Dei misericordia ita lapsibus humanis subvenit, ut non solum per baptismi & confirmationis gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes aeternae salutis velit. Vnde quidona regenerationis voluerit, proprio se iudicio condemnantes, per Sacramentum poenitentiae ad criminum remissionem, quasi ex castigatione repta tabula ad portum perveniunt.

a Can. novissimi de consec. dist. 4. b Can. de consec. dist. 4. c Can. ut. per font. extr. de sac. ord. & de consec. dist. 4. d Can. ut jejuniis, & can. seq. de consec. dist. 4. e Ca. ut ante poenitentia, de consec. dist. 4. f Ca. non potest iterum, de consec. dist. 4. g Can. non licet, de consec. dist. 4.

Qui sunt species penitentiae, & penitentia solemniter iterata non potest ad penitentiam ad sacros ordines reddi inhabilis. h. d.

Sunt autem penitentiae tres species: quaedam enim est solennis, quaedam publica, quaedam privata. Solennis est, quam propter maiora scelera, Episcopus in capite publici, servata certa rerum serie, de iudicio legitime imponere: quae quidem ne Ecclesiae vilescat auctoritas, iterari non debet: & tales penitentes ad sacros ordines (ut supra exposuimus a) inhabiles reddit, quippe quae nec aliter potest sacerdotibus imponi, quam si prius a ecclesiastica militie singulo exuti fuerint.

Publica delicta & publica penitentia huius debent, h. d.

Publica penitentia est, quae publice, nulla servata serie solemnitate, peragenda in iudicio: qualis est, peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia. Cum enim manifesta peccata non sint occulta correctione purganda, recte constitutum est, ut qui publice peccando proximo suo scandalum praeberint, publicam etiam penitentiam a propriis sibi sacerdotibus impostam peragere debeant. Appareti quoque ex his, quod licet omnis solennis penitentia publica sit, non tamen omnis publica est solennis.

Quisquis se fecerit in anno debet confiteri, & Eucharistiam sumere, nisi de confessione sacerdotum abstineat, h. d.

Privata autem secreta penitentia est, quae in occulto Deo fit, & sacerdoti. Sacratum est enim generali Concilio a, ut omnis fidelis, quam primum sapere coeperit, omnia sua peccata proprio sacerdoti confiteatur, & in ipsam sibi penitentiam propriis viribus adimplete fructus, suscipiens reverenter ad minus, singulis annis in Pascha Eucharistiae sacramentum, nisi forte de sacerdotis consilio ex causa duxerit abstinentiam: alioqui & vivens ab ingressu Ecclesiae arcebitur, & moriens Christiana carebit sepultura.

Penitentia confitit contritione, confessione, & satisfactione, hoc dicitur.

Omnis igitur penitentiae sacramentum tribus partibus: contritione cordis, confessione oris, & operis satisfactione. Contritio nihil aliud est, quam dolor pro peccatis voluntarie assumptus, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Confessio (ut Augustino placet) est, per quam morbus latens spe veniae peritur: vel confessio est canonica peccatorum coram proprio sacerdote facta de articulo.

Quis confitens peccata sua confiteri non debet propriis sacerdoti, sed iudicio bonorum ab eodem, vel ab Episcopo, vel si confitatur, fructibus habentibus generaliter praesentem audientis confessiones, h. d.

Quod autem dicitur coram proprio sacerdote, ita demum accipitur, si nulla legitima causa subit eius declinandum iudicium. Ceterum si quis vel proprio sacerdoti impunitam & reverentem, vel alias vitam & mores suspectos habeat, & propterea alieno sacerdoti a. confiteri volunt, licentiam prius postulet & obtineat a proprio: cum alter illum alienus, quaunque iustitiae consuetudine, non possit absolvere, vel ligare. Si quis tamen regularibus generaliter audiendi confessiones potestatem habentibus, & locorum ordinariis praesentatis, & ab illis deo approbatus, confessus fuerit, Parisiensis Doctoris recta sententia, non magis eadem peccata tenentur iterum confiteri, quam si ea proprio sacerdote iuxta generalis Concilii dispositionem confessus fuisset.

Episcopus potest suo subdito concedere licentiam eligendi confessionem huiusmodi.

Episcopus quoque subdito suo, ut quemvis idoneum sibi deligat confessorum, facultatem concedere poterit: cum non minatur esse de iure efficacis ab Episcopo obvenit licentia, quam a Parochiali sacerdote.

a. Ita qui prope non possit penitentia. b. C. omni utriusq. extr. cod. c. Ca. fin. de parat. dist. 6. d. Ca. omni utriusq. §. si qui autem. extr. cod.

Necessitas fessu afflictum reputari pro effectu, h. d.

Ed & si poeniendi urgeat necessitas, nec desiderant locus aut tempus proprium sacerdotem offerat, & si is, cui quis confitetur, solvendi nullam potestatem habeat, tanta tamen est vis confessionis, ut dignus fiat veniam ex delictis sacerdotis, qui proximo suo criminis turpitudinem confiteri non solum. Votum enim pro opere reputatur, cum operis perficiendi facultas deest.

In perpetuum est in monasterium detrudendus, qui revelat confessionem, h. d.

Sed si sive proprius sacerdos, sive alius penitentiam audiat, cavebit omnino, ne aut verbo, aut alio quovis modo confitentem prodatur: quoniam qui peccatum in penitentiali iudicio sibi defectum revelare ausus fuerit, non solum a sacerdotali officio deponendus erit, verum etiam ad agendam perpetuo penitentiam in arcum monasterium detrudendus.

Sacerdos non debet quem absolvere de casibus reservatis Papa, vel Episcopi, h. d.

Illud etiam animadvertere sacerdotem oportet, ne quem scilicet ab his criminibus absolvendo liberare velit, quorum absolutio, aut Apostolica b, aut proprio ordinario est servata: ut puta, si poeniens clericum enormiter laeserit, Ecclesiam combusserit, vel regerit, falsum commiserit, Cardinalem, vel Episcopum insecutus fuerit, cum moniali rem habeat, & in aliis casibus.

In generali confessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter in specie confessurus, h. d.

De eo tamen quaesitum est, si Episcopus subdito suo concesserit, ut sibi possit idoneum eligere confessorum, an tunc ille, quem is elegerit, in casibus, quos eadem Episcopo specialiter reservamus, absolvendi habeat facultatem: & cum in generali confessione illa minime veniant, & quis non esset quis verisimiliter in specie confessurus? responsum est, electum hunc huiusmodi non habere potestatem.

Contritio & confessio sine satisfactione parum proficiunt, hoc dicitur.

Ed nec contritio multum proficiet, nec confessio, nisi ambobus adiuncta fuerit satisfactio: quae nihil aliud est, quam quaedam iniuriae illatae compensatio: nullus enim delictorum accipit veniam, nisi (si nulla necessitate fuerit impeditus) qualemcumque, est longeminiorem, quam debeat, poenam solverit. Nec sufficit mores im melius commutare, & a praeteritis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, Deo satisfiat per contritionis sacrificium, cooperantibus, elemosynis, orationibus & jejuniis.

Medici quoque agrotos ad penitentiam non inducunt, nisi ab Ecclesia ingressu arcenti, h. d.

Medicos a etiam admonere oportet, ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia monent, & inducant, ut medicos vocem animarum, ut postquam fuerit agrotanti de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinae remedium salubrius procedatur. Si quis autem medicorum secus fecerit, ab Ecclesia ingressu arcebitur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit.

Qui habuit propositum confitendi, potest absolvi, si sanitate morbi non possit confiteri, h. d.

Si quis autem in infirmitate constitutus, penitentiam praeterit, & dum ad eum invitatus sacerdos propestat, morbo oppressus obmutuerit, vel in phrenesim conversus fuerit, & penitentiam mortuus, & per manus impositionem reconciliationem accipere poterit.

a. C. omni utriusq. §. caveat, extr. cod. b. Clemens. 1. §. quod. verbi. nec etiam. de p. v. c. Ca. 2. de par. in 6. d. C. omni infirmitate. extr. cod.

Magis dignum trahit ad se minus dignum. h. d.
Sanctificatum autem oleum hoc loco accipimus, non modo quod ipsum totum consecratum est, sed etiam quod est consecrato admixtum a. Postquam hucusque de his sacramentis, quae quoque modo necessitatis sunt, tractatum habuimus, reliquum est, ut de his loquamur, quae dignitatis sunt & voluntatis.

DE SACRAMENTO ORDINIS. TITVLVS VIIII.

Quid sit ordo. h. d.
Voluntatis Sacramenta sunt (ut paulo ante exposuimus) Ordo sacer, & Matrimonium. Est autem ordo, nihil aliud quam signaculum quoddam Ecclesiae, per quod spiritalis potestas traditur ordinato, de cuius speciebus, differentiis, & gradibus satis videtur superiore libro dictum esse. Vnde solum nunc restat, ut ad matrimonii materiam ordinationem vertamus.

DE SACRAMENTO MATRIMONII. TITVLVS IX.

Quid sit matrimonium. h. d.
Matrimonium b est viri & mulieris coniunctio, individua vitae consuetudinem continens, cum divini & humani iuris communicatione.

Matrimonium praecipit alia Sacramenta, ratione loci in quo in finem est, temporis, amplitudinis & mysterii. h. d.

Merito inter alia sacramenta matrimonium quoque annumerari meruit, cum ceteris loci, temporis, amplitudinis, & mysterii ratione etiam praecellat. Siquidem ab orbis primordio in paradiso a Deo ipso institutum est, ut esset omnibus etiam infidelibus commune, quod aliis minimè contigit. His illud quoque accessit, quod animorum consensus & corporum commixtio in matrimonio intercedunt, primam quidem charitatem significat, quae consistit in spiritu inter Deum & vitam animam, vel Ecclesiam: alterum vero sacrosanctum coniugium designat, quod inter Christum & Ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.

Quae matrimonium sunt sacramentum, fides, proles, & fornicationis remedia. h. d.

Consequuntur & inde praeter sacramentum, & alia bona, utputa d, fides, & proles, & quod humana infirmitas in ruina turpitudinis prona, honestate excepta coniugii, minimè leditur. Initiatum autem matrimonium sponcione, consensu ratificatur, & copula consummatur: de quibus singulari distinctius discipiamus.

DE SPONSALIBVS. TITVLVS X.

Quid sit sponsalia, & unde dicantur. h. d.
Sponsalia s sunt futurae nuptiarum mentio, & repromissio: & dicta sunt à spondendo, quod per se sibi invicem se futuros conjuges viri & mulieres spondent.

Sponsalia contrahuntur, verbis, literis, & consensu. h. d.

Contrahuntur autem sponsalia variis modis: utputa, ore, verbis, literis, & consensu. Re contrahuntur per modum subarrationem, vel annuli immisionem. Verbis, ut si inter virum & mulierem promissio super futuro matrimonio intercesserit, veluti altero alteri vice mutua dicente: Ego te accipiam in meum maritum, & ego te in meam uxorem: live in hunc sensum verba similia protulerint.

a Gl. for. c. quod in dubio. ext. de cons. Eccles. b In sum. 27. c. 1. h. sene. c. illud extr. de presump. c. C. debium. extr. de bis. l. 1. d. C. omne. 27. q. 2. e. Constat. 30. q. 2. gloss. i. a. licet. rana. de trans. Epist. f. Cap. penult. extr. cod.

Literis, ut cum absentes inter se de futuris nuptiis per Epistolam pacificentur: quod ipsum & per nuncium, vel procuratorem fieri poterit.

Procurator ad contrahendum matrimonium non potest substituere, nisi hoc habeat in mandatum. h. d.

Procurator a tamen ad hoc specialiter constitutus, ob magnum, quod ex facto tam arduo posset periculum imminere, alium substituere non poterit, nisi hoc eis specialiter commissum fuerit.

Si duo impuberes, quorum prudentia non supplet aetatem, & qui pubertati non sunt proximi, vel etiam alter tantum sit impubes, per verba de praesens matrimonium contraxerint, talis contractus resolvitur in sponsalia de futuro: & ex eo inducitur iustitia publica honestatis. h. d.

Contentu b contrahuntur sponsalia: ut cum pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus aetatem prudentia non supplet, matrimonium per verba contraxerint de praesenti. Licet enim verba in praesens matrimonium sonent, iuristam interpretatione in sponsalia de futuro resolvuntur. Quo casu dicta sponsalia, licet contrahentes matrimonium celebrare intenderent, conjugium, quod ab initio aetate impediens, ut matrimonium non tenuit, per adventum pubertatis minimè convalescit, nisi per carnis copulam subsequatur, vel alium modum contrahentes cum eisdem perseverantia voluntatis, ad pubertatis tempora pervenisse evidenter constiterit: per dictum tamen contractum, qui valuit ut potuit, non sicuti agebatur, publice honestatis iustitia censetur inducitur.

In re denominanda potius effectum attendimus, quam modum. hoc dicit.

Et ideo hoc casu consensu contra sponsalia dicitur: quia, si verba spectes, non sponsalia, sed ipsum matrimonium contractum videri poterit. Consenserunt autem iura eos, qui, cum non possent conjugium de facto contraxerunt, voluissent etiam in casu quo possent, contrahere: ideoque saltem, ut sponsalia, valere conventionem.

Sponsalia contrahuntur tripliciter, pure, & sub conditione: & qui contraxerunt sponsalia pure, compellendi sunt etiam matrimonium contrahere, & consanguinei contrahentium non debent cum ipsis contrahentibus contrahere. h. d.

Virius contrahuntur sponsalia, aut pure, aut adjecta die, aut sub conditione. Pure s, ut cum vir & mulier se invicem futuros conjuges pollicentur. Et hoc casu nullus consanguineorum aliquo pacto alterum ex contrahentibus matrimonio sibi copulare poterit: imò qui contraxerunt, ut se invicem recipiant, & mutua conjugali affectione pertractent, moneri, & nisi rationabili causa obstitit, Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Si per contrahentem sponsalia in diem, non fuisse quò minus matrimonium contraheret intra terminum, eorum alia postmodum matrimonium contrahere poterit. h. d.

Des adjectur sponsalibus cum quis intra certum temporis spatium aliquam se ducturum in uxorem convenit: in qua specie, si per eum non fiteatur, quò minus intra praefixum terminum cum eadem matrimonium contraheret, liberè ad nuptias alterius transire poterit.

Sponsalia contrahuntur sub conditione, evanescent conditione deficiente, nisi ab ea recessum fuerit. h. d.

Sub conditione celebrantur sponsalia, cum quis, si quid fiet vel contigerit, nuptias se contracturum pollicetur: veluti si dictum fuerit, Ego d te in uxorem accipiam, si centum mibi dederis: aut, si pater meus consenserit, quibus conditionibus deficientibus, ad matrimonium quis compelli non poterit, nisi consensus de praesenti, aut carnalis sit inter eos commixtio subsequuta, cum his casibus à conditionibus recessum videatur.

a Ca. si. de procur. in 6. b Ca. 4. idem. de despons. impub. in 6. c Ca. 2. & c. ex literis. cl. secunda. ext. co. lit. d C. de iur. & cap. per rui. ext. de conditio. appo.

Tempore conditione, adjectis sponsalibus vel matrimonio non videntur, sed continentur, nisi sint contra substantiam & naturam conjugii, hoc dicitur.

Hoc tamen de his conditionibus intelligere nos oportet, quae honestae sunt, & Canonicis institutis non contrariae: nam si turpes sint, aut impossibiles, ob favorem matrimonii debent pro non adjectis censeri: si tamen non solum turpes sint, sed etiam contra substantiam, vel naturam conjugii: puta, si alter dicat alteri a: Tecum contra hoc si generatorem proles eveneris, vel donec aliam honore vel facultatibus digniorem inveniam, aut si pro quaestu adulterandi me in adideris: matrimonialis contractus, quantumcunque sit favorabilis, omni carebit effectu.

Minores septennio non possunt sponsalia contrahere, & contracta lapsu temporis non convalescunt, nisi nova voluntas accesserit, aut mixta copula intervenierit. h. d.

Non tamen omnibus, cujuscunque sint aetatis, licet sponsalia contrahere: nam inter minores septennio b. celebrata, nullius roboris efficaciam fortuntur: adeoque si infantes, vel unus major septennio e, alter minor, sponsalia contraxerint ipsi, vel patentes pro eis, nisi per cohabitationem eorum mutuum, sive alias verbo, vel facto eisdem in eadem voluntate factos majores perdurare liquido appareat, ipsa sunt dicti temporis minime convalescunt: & idem cum sint nulla, ratione defectus consentus, publicae honestatis iustitiam non inducunt. Si tamen cum ea, quam nondum septennium domum quis eraduxerit, copula mixta intercesserit, aliud statuendum erit.

Qui contraxerunt sponsalia, debent compelli ad matrimonium, nisi aliquid tristit ementur. h. d.

Institutum igitur sponsalibus matrimonium fide consensus ratificari debet. Quod si qui de contrahendo matrimonio fidem sibi dederunt d, se invicem admittere omnino noluerint: instat eorum, qui societatem interpositione fidei contrahunt, & postea eandem sibi remittunt, dissolutio tolerari poterit: cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.

Non sunt audiendi impuberes volentes dissolvere sponsalia, sed expectandum tempus pubertatis. h. d.

De illis, qui infra annos a p. matrimonio sponsalia contrahunt, quari poterit: Ecclae, sive utriusque, sive altere d. & antequam ad annos matrimonii aptos pervenerint, separari possunt, non sunt audiendi: si vero alteruter istorum ad pubertatis annos pervenerit, infra eisdem annos altero existente, cum sponsalia contraxerint, si is, qui minoris est aetatis, ad pubertatis annos perveniens reclamaverit, nec in alterum consentire voluerit, iudicio Ecclesiae separari poterunt.

Mulier in potestate contrahens cum impubere, non potest restituere, sed impuberi factus pubes potest. h. d.

Mulier quoque, quae nobiles annos attingens, ei eum semel consenserit, amplius dissentire non poterit, nisi ipse, cui nupsit, postquam ad legitimam aetatem pervenerit, in eam suum negaverit praestare consensum.

Contractus sponsalia cum impubere coacti, non tenentur expectare impubertatem. h. d.

Hic tamen de his dicta intelliguntur, quae sponte cum minoribus sponsalia contraxerint. Si quae enim non eam sponte sua, quam a parentibus coacta, cum impubere contraxerit, & domum traducta fuerit, licet aliquando ibi invita permanferit, si puerum, utique ad annum decimum quartum minime expectantur.

a. C. si. ext. de conditi. appo. b. C. accessit. ext. de spon. impub. c. C. in prin. de despon. impub. in d. d. C. ext. eod. e. C. de illi. ext. de despon. impub. f. C. de illi. s. mulier. g. ext. de despon. impub.

dum duxerit, ei alium libitum accipere licet concedenda facultas erit.

Sponsalia contracta a parentibus, non tenentur ipsi implere, & ratificari. h. d.

Sponsalia dissolvuntur ipso jure, quando non habetur voluntas contrahentium. h. d.

Dissolvuntur sponsalia, aut ipso jure, aut factu n. Ipo jure tunc dicuntur sponsalia dissolvi, cum nulla habita ratione voluntatis & consentus, ex certa superveniente causa dissolvantur: contractu matrimonii sacrorum videtur religiois ingressu, cogitatione interveniente.

Matrimonium per se ha. de presen. consuetud. nisi postea praesentia, etiam si non accesserit formae, sed non tamen per verba de praesenti, non tenentur implere, nisi fuerit d. d.

Si quis igitur eam, quae tibi desponsata fuerit, de verba tibi junxerit de praesenti, etiam si ante & post sponsalia juramento firmata extiterint, deinde copula non intervenierit, nihilominus perfectum matrimonium, etiam te invito, tollatur: licet tamen ingentibus, salutariter sit injungenda poenitentia: quam, si prius per verba contractus de praesenti, in futurum maneret matrimonium, ut per coactionem, cum secuta copula, tolli non possit. Nec enim per coactionem interdeum frangi jura sustinent, nisi cum ab eo consentus abolei permittantur.

Per susceptionem sacrorum ordinum, & ipsius matrimonii dissolvuntur sponsalia.

Item es. contrario, si quis facta eorumbus factis, dignitatis, aut religionem fuerit professus, perinde dissolvuntur sponsalia. Consensus & ius in re, quae eam mulierem se auterum in uxorem esse cognoscendo firmaverit, si ante contrahendo peragatur, non venit: postea, quae nulla subsequente causa copula, cognitionem ingrediatur.

Assensus super unum dicitur sponsalia de futuro. h. d.

Item si inter sponsum & sponsam amicitia supervenerit, aut in manifestum sit, aut de hoc sit publicum, dicitur, aut spiritualis inter eos cognatio intercedere, dissolvitur inter eos sponsalia, nec ad matrimonium pertinere poterit.

Tanti quomodo facti hominis, sponsalia de futuro. h. d.

Factio hominis dissolvuntur sponsalia, ut contractus, aut in manifestum sit, aut de hoc sit publicum, dicitur, aut spiritualis inter eos cognatio intercedere, dissolvitur inter eos sponsalia, nec ad matrimonium pertinere poterit.

Sponsalia dissolvuntur contractu copulae, nisi per appropinquatum appropinquatum, aliquid operatur. h. d.

Sponsalia dissolvuntur contractu copulae, nisi per appropinquatum appropinquatum, aliquid operatur. h. d.

a. C. si. in. ca. de despon. impub. in d. d. C. ext. eod. b. C. ext. de despon. impub. c. C. de illi. s. mulier. d. C. ext. de despon. impub.

cum enim libera matrimonia a esse debeat, penarum...

Obfervationem post sponsalia etiam juramento firmata...

Nuptias quoque tantum dissensu etiam jurati solvuntur...

Item si sponsus vel sponsa idololatrando, vel heretic...

Ed. e. & si qui praestito juramento promittant aliquas...

Item si sponsus aut sponsa, leprosus fiat, vel leprosa...

Item si sponsus vel sponsa, leprosus fiat, vel leprosa...

DE NUPTIIS. TITVLVS XI.

Trini subordinacionem presentis Tituli ad precedentia & se...

Proposuius hactenus, quid esset matrimonium, quare...

Nuptias igitur, siue matrimonium inter se contrahunt...

Tubertas estimatur non tam annis quibus corporis habitus...

a. C. in fine de despons. impub. b. C. in fraterstatu. ext. de spon. c. C. ex parte. ext. de spon. d. C. ex literis. Cl. i. ext. de spon. e. C. in fine de despons. serv. f. C. & in. ext. de conju. serv.

Ed qui sint puberes, videamus: & quidam ex annis...

Quantum ad Ecclesiam, verba sunt necessaria ad contrahendum...

Item b. autem per solum legitimum viri & mulieris...

Item quae sunt verborum conceptiones aptas ad contrahendum...

Verba autem ad hoc apta sunt: verbi gratia, Ego te...

Item quae sunt verborum conceptiones aptas ad contrahendum...

Serui possunt etiam inuito domini contrahere matrimonium...

Item quae sunt verborum conceptiones aptas ad contrahendum...

Si unus conjugum comperitur post contractam matrimonium...

Item quae sunt verborum conceptiones aptas ad contrahendum...

a. C. in fine de despons. impub. b. C. in fraterstatu. ext. de spon. c. C. ex parte. ext. de spon. d. C. ex literis. Cl. i. ext. de spon. e. C. in fine de despons. serv. f. C. & in. ext. de conju. serv.

contracta: nam a si vir vel mulier ex ignorantia vel dolo proprium filium de sacro fonte susceperit, propter hoc separari non debent, nec alter alteri debuit subtrahere, nisi ad continentiam servandam potissimum induci: quia si ex ignorantia factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis proprius dolo patrocinari non debet. Quinimo pro tali actu, matrimonio sua firmitate durante, poenitentia imponenda erit.

Filius per quorum neutrum venium est ad copulationem, copulari possunt, nisi maius regnum aliud inducat. h. d.

De filiis quoque, per quorum neutrum ad copulationem venium est, an copulari possint, quatuor sunt: & sane, nisi consuetudo Ecclesie, ubi de contrahendis nuptiis agitur, vel aliarum vicinarum aliter habeat, in hoc conjugio minime obstitendum erit.

Lecei plures non debeat esse patrum, si plures tamen fuerint, cum quibus spirituali cognatio contrahitur. h. d.

De eo quoque ad monendi sumus, quod e, licet non plures, quam unus vir, vel una mulier ad suscipiendum de sacro fonte infantem accedere debeant: sitamen plures accesserint, spiritualis cognatio exque, quo ad omnes, inde contrahitur, tam matrimonium contrahenda impediens, quam etiam postea contracta dissolvens. Circa quod idem statuitur de confirmatione.

Legalis cognatio modo affert temporale impedimentum matrimonii, modo perpetuum. h. d.

Legalis cognatio, est proximitas per adoptionem proveniens. Eius autem duæ sunt species: una, que temporalem impediendi matrimonii causam continet: alia, que perpetuam. Temporalem causam impediendi continet ea, que inter te, & eam, que tibi per adoptionem foror esse coeperit, intercedit. Nam per adoptionem quæ sita fraternitas, eoque nuptias impedit, donec maneat. Perpetuam prohibitionis causam continet, ut puta, quæ inter adoptantem & adoptatum, item inter adoptantem uxoremque adoptati, & inter adoptatum uxoremque adoptantis, intercedit. Nam & per emancipationem dissoluta adoptione, matrimonium impeditur.

Quid sit naturalis cognatio, quid consanguinitas, quid affinitas. h. d.

Naturalis cognatio est, que medio consanguinitatis, vel affinitatis contracta reperitur. Est autem consanguinitas a similitudine personarum ex eo proveniens, quod una descendit ab altera, vel ambo ab eadem: vel consanguinitas, est vinculum personarum ab eodem fonte descendendum, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis unitas, quia scilicet consanguinei de communi sanguine descendunt. Affinitas e quædam personarum proximitas ex coitu proveniens: ex eo dicta, quasi duorum sit ad unum finem unitas. Cum enim duæ cognationes diversæ per aliquod eum copulam conjunguntur, alter ad alterius cognationis quasi quosdam fines accedere videtur.

Affinitas & consanguinitas contrahitur etiam ex damnato coitu. h. d.

Nec si intererit, quod ad consanguinitatem, vel affinitatem contrahendam, ex iustis nuptiis aliqui, an ex damnato coitu invicem copulati fuerint.

Hodie matrimonium usque ad quartum gradum inclusivè sacro prohibetur, & de facto contracta temporis casu non validantur, nisi alicui.

Consuetum igitur erat olim, ut quicumque vel septimo consanguinitatis, sive affinitatis gradu sese invicem contingerent, legitimis nuptiis contrahere non possent, quod ipsum non solum in primo, verum etiam in secundo & tertio affinitatis genere sibi locum ven-

dicabat: nec foboles ex secundo matrimonio huiusmodi prohibitionis, difficultatem frequentem haberent, & aliquando petentium patrem, matrem, vel dentem utilitate suadente, huiusmodi prohibitionem derogata fuerunt, & sancitum, que ut prohibere cogitaret, iugalis quartum consanguinitatis gradum postea exat generis non excedat. Vir igitur, qui a filio quarto gradu, & mulier, que ex alio latere dicitur, licet conjungi poterunt. Alias si propius quam sese invicem contingant, tenet contractum matrimonium adeo erit irritum, quod nullo potest amonitione defendi.

Infideles intra quartum gradum conjuncti, & excommunicati sunt separandi, & eorum proles est legitima. h. d.

Si tamen infideles e, qui secundum veterem, vel propriam legis institutionem, circa gradum consanguinitatis, vel affinitatis a Canonibus notatos, conjuncti sunt, dum in ispirante conversi fuerint, matrimonium amonitione non erit post baptismum lavandam, & cum per sacramento baptismi non solvantur concepta, sed crimina dimittantur. Unde & proles in ista legitime censetur.

Propinquitas viri repetatur uxoris, & propinquitas uxoris viri. h. d.

Ad monendi etiam sumus, perinde vixit in aliquo, & propinquus uxoris abstinere debet. A uxorem a propinquo viri, atque a propinquo. Proximitas rei manifestata ratio illa est: quia, si fecerim, quædam sententiam ego & uxor mea una eorum facimus, quibus mihi & illi mea sua que cognatio non proponitur dicitur. Quocirca ego & foror mea uxoris non in uno gradu erimus, filius vero eius in secundo gradu a me, nepos tertio, & sic deinceps. Veniens vero propinquus, cuiusque gradus sit, ita esse oportet, ut quemadmodum si ejusdem gradus forent, propinquitas existat: quod nimirum de uno meo de propinquitate mea, in cunctis cognationibus, conservari observatur.

Conjuncti uxoris non impediunt matrimonium contractum conjuncti viri. h. d.

Quamquam autem omnes consanguinei, uti sunt affines, inter consanguineos numerantur, licet nulla intelligitur esse affinitas, propter quod inter eos matrimonium debet impediri. Propter quod & filius cum matre & filis, item duo cognati cum duobus cognatis, licet contrahere possent.

Qui cognat consanguineum uxoris sui, non potest dicitur, licet reddere tenetur, & uxoris propter, contra sit uxoris. h. d.

Si quis autem contracto matrimonio consanguineam uxoris suæ cognoverit: ut puta, si uxorem virginem, vel matrem fororem propriam uxoris suæ contraxerit, matrimonium quidem ante contractum cum matre contrahitur: sed qui se ita contra leges alteri contraxerit, licet iure nunquam debetum petere poterit, nec cum legitimum us inquam nuptias contrahere, licet propinquus uxoris superverit.

Uxor, cuius consanguineus a proprio viro cognatus est, non cogenda ad continentiam. h. d.

Vxor quoque, cuius consanguineus a proprio viro cognatus est, diligenter est somnolentia, ut in communi missionem viri abstineat: & in continentia maneat, donec vir viam universæ carnis ingressus fuerit: quod si forte monitionibus parere recusat, talis licet non de lapsu ipsius probabiliter timere possit, ut eius de-

a Ca. ex. de cogn. spirit. b Ca. super eo. ex. de cogn. spirit. c Et de cogn. spirit. in 6. d Ad ad Arb. consang. in 6. in de dec. e In deslar. Arb. affm. f In deslar. Arb. affm. in 6.

a Canon debet esse de consen. & affm. b Et de consen. & affm. c Et de consen. & affm. d Et de consen. & affm. e Et de consen. & affm. f Et de consen. & affm.

64
65
sent & debeat debitum sibi solvere conjugale: cum a
finitas post matrimonium inique contracta, illi nocere
non debeat, quae iniquitatis participes non existit.

*Subsequens effinitas non dirimit matrimonium, sed praecedens
legitima probata. h. d.*

Rgo praecedens affinitas, non subsequens dirimit ma-
trimonium. Sed nec id quidem indistincte obtinet.
nam si estis utriusque conjugum confecti adfessione, accla-
mate etiam vicinia, quod conjugatus ante contractum
matrimonium uxoris suae conlangueam cognoverit,
propterea conjuges separari non debent: nec enim talis
confessio momentum habere debet, cum alioqui facile
fieri possit, ut quicumque inter se contra matrimonium
velint colludere, ad confessionem incestus facile proficiant,
si suae assertioni Ecclesiae iudicium accessurum credant.
Rumor autem viciniae non est adeo iudicandus
validus, ut, nisi fide dignae probationes accedant, possit i-
ta contraclum matrimonium irritare.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.
TITVLVS XIV.

*Prohibetur matrimonium clandestinum, nec postea opera-
tibus diffidere. h. d.*

NE tamen post secutam copulam & susceptam
prolem, detectis quibusdam impedimentis, non
line graui scandalo contracta matrimonia retrahantur
oporteat, ne, si alter conjugum qui clam contraxerit,
conjugium negaverit legitimis probationibus desit-
entibus, iudicis sententia rite fuerit absolutus, uterque
illis nubendo reatum incurrat adulterii, consalsissime
constitutum est. Ad, ut nullus fidelium occulte nuptias
conuoluet. Sed cum matrimonia contrahenda fuerint, et
per Presbyterum proponantur publice, competenti ter-
mino praesentio, intra quem qui voluerit, & valuerit, le-
gitimum impedimentum opponat, & ut ipse quoque,
Presbyter per se inuestiget, utrum aliquid futuro mat-
rimonio obstat impedimentum.

*Quis dicitur contractus matrimonii, donec astat praesumptio,
quod non possit contrahi. h. d.*

Visus si apparuerit probabilis coniectura, contra-
ctus expressè interdicitur, donec quid fieri debeat,
manifestis constitit documentis.

*Nati ex clandestinis & interdictis matrimoniis non sunt legiti-
mi, licet nati ex matrimonio contracto in faciem Ecclesiae aut
sententiam divorcii ius legitimum, nisi uterque conjugum uoverit im-
pedimentum. h. d.*

Quicumque igitur uerò huiusmodi clandestina & interd-
icta conjugia inire ausus fuerit, etiam ignoranter, pro-
ter ea huiusmodi conjunctione suscepta, proflus illegiti-
ma censetur, nec de parentum ignorantia ullam est ha-
bitura subditum: cum sic contrahentes, vel non exper-
tes sciant, vel saltem affectores ignorantiae videantur,
sunt alioqui, si ignorantes in faciem Ecclesiae contraxerint,
ante litam sententiam divorcii nati, & legitimi ha-
beantur, & in bona paterna haereditario iure succedant.
Idem iuris erit, si in conspectu quidem Ecclesiae contra-
xerint, sed impedimentum ambo uoverint.

*Sacerdos contra ius constitutionis Ecclesiae puniatur pro qualita-
te culpa, & clandestina matrimonia, si publicentur, recipi Eccle-
siae. h. d.*

And si parochialis sacerdos tales conjunctiones
prohibere contempserit, per triennium ab officio su-

a Cap. de for. in fi. & ca. pen. extr. d. tit. b Cap. super
in aut. de eo qui cogit. confa. c gl. in sum. 30. q. 5. & can. si quis di-
uina. §. si itaq. dist. 30. q. 5. d. Can. 20. q. 5. e C. cum inhi-
bitio. pen. extr. eod. tit. f d. c. cum inhi. §. cum autem. extr.
eod. tit. g d. cum inhi. §. si quis. ext. eod. tit. h d. ca. cum
inhi. §. si extr. eod. tit.

spendendus erit: grauius etiam puniendus, si culpa qua-
litas postulerit. Verum (ut supra indicauimus) si con-
trahentes clandestina matrimonia publicare uoluerint,
nisi alia causa impediatur, ab Ecclesia recipienda sunt, tan-
quam à principio in Ecclesiae conspectu contracta.

QVI MATRIMONIUM ACCVSARE POSSVNT.
VEL CONTRA ILLUD TESTIFICARI.
TITVLVS XV.

*Non admittitur ad accusandum matrimonium, qui tempore
denunciationis sicut, nisi iures de calumniis. Et quod post denun-
tiationem nruis qua obiecturus est: & negligentia auctorum mei non
intelligitur esse mea. h. d.*

Non tamen quandoocunque, aut indistincte om-
nes ad matrimonium impugandum admit-
tendi erunt. Nam si quis tempore factae à sacer-
dote denunciationis in ipsa dicecesi constitutus, nihil
contra matrimonium dixerit eidem mox conjunctos im-
petere minime concedendum erit, nisi proprio firmave-
rit iuramento, quod ea, quae obiecturus est, postea didi-
cerit, quandoque ad accusandum dolo non proficiat: quo
casu etiam, quod obiecturus est, ab illis didicerit, qui
denunciationis tempore siluerunt, claudi non debet et ac-
cusandi aditus: quoniam etsi ab impetitione huiusmodi,
culpa ex tali silentio contracta, auctoros excludat, iste
tamen, qui culpa caret, amoveri non debet.

*Ex causa etiam post denunciationem potest qui matrimonium
accusare. h. d.*

Idem iuris erit, si tempore denunciationis, vel extra
dicecesim commorabatur, vel alias denunciatio ad e-
jus notitiam pervenire non potuit: imputa, si nimis in-
firmis laborans, mentis non erat compos, vel in
annis tam teneris constitutus erat, ut ad talium rerum
perceptionem ejus aetas sufficere non valeret, five alia
legitima causa fuerit impediri.

*Ad accusandum matrimonium, non ex causa delicti, sed con-
juges admittuntur. h. d.*

Sed nec omnes ad accusationem, testimoniumve di-
cendum admitti debent: nam si de tali impedimento
agendum sit, quod neque conjugum in se delictum con-
tineat, nec ob id matrimonium dissolvi cuiusquam inter-
sit, praeterquam ipsorum conjugum (utputa, si erratum
in conditione status fuerit, vel si mulier ita sit arcta, ut
cognosci non possit, vel vir ita frigidus, ut coire nequeat)
soli ipsi conjuges admittuntur.

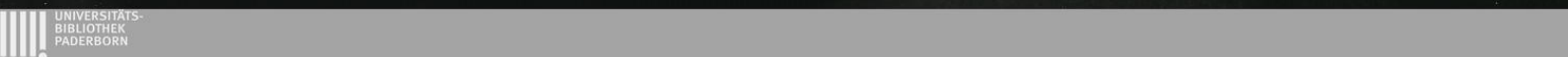
*Ad accusandum matrimonium ex causa delicti, omnes admittuntur,
sed potissimum conjunctores, autique, & honestiores.
h. d.*

Quod si delictum contineat, ut, quia aliqui in gradu
vetito vel contraxisse, vel contrahere uelle dicantur,
tunc quilibet quidem ad accusandum recipitur, sed om-
nium maxime parentes: & filii desunt, proximiorque,
id est, soror, frater, patruus, avunculus, amita, matertera,
et omnique descendentes. Quod si progemes tota def-
cerit, ab antiquioribus, & honestioribus, quibus eadem
propinquitas nota uerisimiliter esse debeat, accusatio, tes-
timoniumve recipi poterit. Ideo autem omnium max-
ime parentes, & conjunctiores admittuntur, quoniam u-
nusquisque suam genealogiam cum testibus & chartis, tum
uero ex recitatione majorum scire laborat. Nulli igitur
decentius admitti debent, quam qui melius sciunt.

*Speciale est in causa matrimonii, quod pater admittitur in
causa filii, & e contra. Et testimonium parentum interduum non do-
bet admitti, ubi est disparitas inter conjuges. h. d.*

Quod e autem legitur, pater non recipiatur in cau-
sa filii, nec filius in causa patris, in criminalibus

a Ca. cum in tua. §. alioquin. extr. eo. tit. b Ca. cum in tua. §.
super quo. extr. eo. tit. c Ex videtur. extr. eo. tit. d Ca. l. cum pa-
ter. §. q. 6. e Ca. videtur. §. quod uero. extr. eo. tit.

causis & contractibus sibi locum vendicat in matrimonio vero coniungendo & impediendo, ex ipsius conjugii prerogativa, & quia favorabilis res est, congrue admittuntur. Vbi tamen a alter conjugum divitiis, honore, nobilitate, & potentia superior esset, testimonium illius, qui parens esset inferioris, adeo suspectum reddiatur, ut illud nullo modo sit admittendum: cum parentes filiorum incrementum, & honorem affectare proculdubio competantur.

Quales sit, & qualiter jurare debent testes super consanguinitate, h. d.

Quoties b ergo aliqui propter cognationem propinquitati, separari petuntur, duobus vel tribus ejusdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem sententibus & melioribus ejusdem loci, id debet legitime comprobati. Testium autem examinatio in hac causa duplicis intervntu juramenti fieri debet: ut iurent scilicet, & se non privato odio, neque amicitia, nec aliquis proprii commodi intuitu, ad hoc jurandum inductos: & sic ut ipsi dicunt, rei veritatem a maioribus accepisse, & se credere ita esse.

Probatio matrimonialis impedimenti non potest reprobari, h. d.

Probatio e autem juramenti & impedimento matrimonii legitime probato, si quis contra praecedentem probationem partibus publicatam, quasi matrimonium impediri iure non valeat, probare velit, audiendus non est, sed priori standum erit probationi.

DE DIVORTIIS.
TITVLVS XVI.

Divortium est dissolutio matrimonii. Et separatio tunc potest appellari divortium, h. d.

Divortium d est dissolutio matrimonii, quae utroque vivente conjugum contingit. Sed & simplicem tunc separationem divortium non male appellamus.

Matrimonium regulariter dissolvi non potest, & nisi sequatur sit copula, sicutur per congressum manserit, ita ut remanens in seculo possit alteri nubere, h. d.

Sciendum est igitur legitime contractum matrimonium dissolvi non posse, quippe a Deo conjuncti ab homine separari non debent, nec valent: si tamen alter conjugum e, qui per verba contractus de presenti, copula non secuta, sese ad observantiam regularem voluerit astringere, poterit ad altero etiam inconsulto efficere: & ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se jungere permittendum erit, nec causari poterit religionem ingressus, se falsa ad id causa inductum, puta quod conjugem lepra percussam crederet, & ob id ejus abominatus complexus fuerit, cum & sine causa id ipsum facere potuerit.

Dicens se velle ingredi religionem, est certum tempus praefigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad uxorem redeat, h. d.

Et si autem qui se ad religionem transire velle dicitur, certum est praefigendum tempus, intra quod legitime caveat, quod aut ad religionem se transferet, vel redibit ad conjugem.

Redditur rationem, cur non secuta copula per religionis ingressum matrimonium dissolvitur, h. d.

Neque mirum videri debet, quod post legitimum de presenti praestitum consensum, carnis non secuta commissione g, alter conjugum etiam altero invito ad vitam regularem transitum facere valeat: quia cum nondum una caro effecti sint, satis probabiliter, uno ad Deum transiente, alter in seculo remanere poterit.

a C. super eo, extr. de testibus. b C. quoties, extr. de testibus. c C. juravit, extr. de probatione. d Ca. 1. in glo. 2. q. 7. & glo. 2. in c. omne. 27. q. 2. e C. ex parte. 5. nos autem, extr. de conversis conjugum. f C. ex publico, extr. de conversis conjugum. g C. 2. ext. de non conjugum.

Ter faci ordinis susceptionem non debet matrimonium, etiam non consummatum, h. d.

Divertum statuitur, si quis posthabito Canonico officio ingressus, post aliquam per verba de praesenti desponsatam, sacros ordines susceperit, quatenus matrimonium per sacri susceptionem ordinis deinceps firmum ad impedendum matrimonium futurum, ac deinceps contra eam contractum habeat effectum: ad diffidendum tamen prius contractum etiam non consummatum, irritum censetur. Ideoque talium ordinum non obtinenda suspensio, si ad prohibendam probam religionem matrimonium consummare, per censuram Ecclesiasticam non pellendus erit.

Cultus disparitas, & creatura contractus facit ipsa non vincula: & quod facti Papa, Deo censore facti, h. d.

Ed & si inter infideles matrimonio contracta licita copula fuerit, si alter qui in infidelitate permatuam velit a fidei disjungit, aut non nisi eum conuictum auctoritate, cum altero commorari, licet in Christiano non modo matrimonium dissolvere, sed etiam in fidei disjungere, sed alteri se matrimonio jungere. Quibus cum auctoritate sedis Apostolicae, & quoniam in matrimonium dirabatur, non iam humanae potestatis divina potestate conjugum dissolutum multatur.

Ob veram etiam impotentiam, non ob praesentem ipsius matrimonium, h. d.

Item si quis ignatus virginem in uxorem duxerit, et ad eam acta sit, ut mulier fore non possit, ut dicitur a natura contraxerit, ut ope medicorum non possit adjuvari: aut mulier virum acciperet, qui non potest esse naturae, ut eidem carnaliter commisceri non poterunt invicem separari: & qui matrimonium contraxerit, ad secundas nuptias libere transitum facere. Vbi tamen coeundi impotentiam casus, post separationem aliam acciperit, aut ea & quae non potest, quem inveniit, qui sibi seorsum retinet, ut non potest peractam poenitentiam, ad priorem conjugum non pellendus erit.

Quem qui duxit vel retinuit sine copula carnali, habet ut fororem, si non potest habere vel uxorem, h. d.

Planè si scierit, d quis cum eo, qui mulierem impotentem comperta postmodum impotens, deinde alterius confecerit, his casibus Ecclesia iudicare non potest, quos viri tanquam uxores habere non possunt adhibere forores.

Ob fornicationem carnalem vel spirituales non dirigitur matrimonium, sed fit separatio tunc, h. d.

Se pius tamen accidit, ut matrimonium contractum, tunc tantum fiat separatio, ut supra, si alter conjugum carnaliter vel spiritualiter fornicationem, quibus casibus matrimonium minime dissolvitur, sed sunt invicem conjuges, etiam separati.

Pendente iudicio super adulterio, non habet locus separatio, h. d.

Ed & separatio non institui statim de crimine actione, faciendae erit: sed probata & declarata, interim enim pendente iudicio, conjugum alterum, quod habet in altero, privari non poterit.

Falsa separatio tunc ob fornicationem carnalem, post separationem non compellitur conjugum se reconciliare: foris, si in seculo non compellitur conjugum se reconciliare, nisi si alter velis mactatum ingredi, h. d.

Multum autem interest, utrum ob carnalem, an vero ob spirituales fornicationem tunc fiat separatio. Primo enim casu maritus adulterum conuictum.

a C. quanto, ext. de divor. b supra in qua non potest, h. d. c. & f. c. C. si autem in se, ext. de for. & malis. d. C. si autem in se, ext. de for. & malis. e. C. si autem in se, ext. de for. & malis.

em emendatam, nisi & ipse simili fornicatione a pol-
 latus fuerit, recipere non compellitur, sed fornicatrix in
 castis cum religiosis mulieribus ad perpetuam agen-
 dam continentiam erit collocanda. *Secundo vero, si
 fornicatus spiritualiter, ab infidelitate reuertatur, cogetur,
 quae in hunc remanet, illum reformare, nisi & ipsi ad
 continentiam transire facere voluerit: quod etiam nolente
 vivo ad fidem reuerso, exequi liberè poterit.*
*Regulariter uxor & vir non possunt disjungi, ut alter suam fa-
 miliam, aut monasterium ingrediatur saltem hoc in casibus pre-
 sentibus & futuris. h. d.*

Hermanente, nec ad sacros ordines, nec ad regularem
 sciendum est obseruanti, nisi forte remanens ejus sit
 eratis, ut sine suspitione incontinentia valeat in seculo
 remanere, aut ipsam continentiam uovere voluerit. Alio-
 qui quamquam de uxoris licentia & monasterium quis
 ingressus fuerit, & professionem fecerit, non uxor ad con-
 continentiam cogi, nec ad uxoribus torum uocari poterit,
 nisi post conjugii ingressum fornicata fuerit, aut se in
 continentiam promittendo abfoluerit.

*Qui inuita uxore ingressus est monasterium, & ab eadem u-
 uertere coactus, ea mortua, non cogitur rursus in monasterium
 reuertari, sed non potest amplius uxorem ducere. Quod si uxore
 non contraxerit, sed ingressus, illa mortua non poterit exire, pre-
 sentibus & futuris. h. d.*

Questum tamen est, si quis uxore inuita & mona-
 chum intraverit, & repetitus ad eam redire coactus
 fuerit, an eadem mortua, cogendus sit ad monasterium
 reuertari, an vero aliam possit in uxorem ducere? Et in hac
 specie responsum est, uocum quidem non tenuisse, & pro-
 pterea ad monasterium redire minime illum teneri: sed
 cum ingrediendo monasterium, debitum se non exactu-
 rum, promississe uideatur, ulterius uxorem ducere non
 poterit: cum id uovere in sua potest uoluntate fuerit.
 Quod si quis sciente & uxore, nec contradicente, vitam
 professus fuerit monachalem, uxore postmodum defun-
 cta, nec habitum quem semel assumpsit, abijcere, nec a-
 liquam sibi matrimonio copulare poterit. Matrimo-
 nium quoque tunc si contractum dicitur erit:
 quod in eo, qui consentiente uxore profectus fuerit, mul-
 to magis obtinetur, quamquam monasterium nunquam
 ingressus fuerit.

*Si uxor uirum esse mortuum, religionem est ingressa, & u-
 xorem habuit, si uir mortuus, non cogitur reuertari ad monasterium, licet
 se hunc respiciat. h. d.*

Quid statum de ea, quae credens maritum mortuum, &
 habitum religionis assumpsit, an si eo reuerso, de mo-
 nasterio educta fuerit, post obitum uiri sit ad regularem
 obseruantiam compellenda? Et quidem huic consultius
 ad salutem fuerit, si ad monasterium redeat: sed si ad hoc
 perducari non poterit, cogenda non erit.

*Etiam altera conjugum inuito potest qui uovere peregrinatio-
 nem. h. d.*

Iket autem alter conjugum altero inuito religionis
 uocum non possit assumere, uiri tamen etiam praeter
 uocem assensum peregrinationis ad terram sanctam pro-
 positum uovere, & implere libere ualent.

*Uxor non potest inuita ad de morte uiri, contrahere non potest,
 quamuis continere nequeat. h. d.*

Et quomodo illi diuinitate in peregrinatione com-
 moretur, vel etiam ab hostibus capti nuncientur,
 donec certum nuncium de uirorum morte uxores non
 receperint, ad aliorum conjugum conuolare non po-
 terunt, quamuis ut certiorarentur, magnam adhibue-

rint diligentiam, & ejus aetatis sint & fragilitatis, ut con-
 tinere nequeant.

*Agens petitor ad conjugum, obstat consanguinitatis exceptio,
 secus si possessor: quia antequam de exceptione cognoscatur, ple-
 naria restitutio est facienda, nisi conuentus excipiens juret de ma-
 litiis, & probationes habeat in promptu: quo casu fiet restitutio
 quasi alia, non quasi opulenta. h. d.*

Ergo nisi legitima subit exceptio, conjugibus temere
 disjunctis, alterum alterius repetendi semper inue-
 num lus manet. Erit autem legitima exceptio, cum ali-
 quis consanguinitatis gradus obicitur a: quo quidem
 casu, licet si petitorio iudicio actum sit, antea de ipsa ex-
 ceptione cognosci debeat: si tamen possessorio quis ex-
 periat, antequam de consanguinitate discutiatur, ple-
 naria erit faciendi restitutio, nisi is qui conuenitur, & de
 malitiis juret, & super exceptione promptas probationes
 offerat. Quo casu excepta carnali commixtione, tantum
 quoad reliqua, restitutio facienda erit.

*Si mulier restituenda timeat suam uirum, debet ab eo praestari
 cautio: & si ea non potest sufficiens, dum causa plene cognoscitur,
 uxor est dependenda in loco honesto & tuto. h. d.*

Probatio tamen erit idonea cautio b, quod nullam
 restituatur violentiam uiri inferret: quod si tanta sit uiri
 feruita, aut odium tam capitali uxorem prosequatur; ut
 reuidantur mulier sufficiens securitas providi nequeat,
 utque ad caute decisionem alicui probet & honesta mul-
 lieri studiosius custodienda committetur, in loco ubi uir,
 vel ejus conjuncti, mulieri nullam molestiam iniuriam in-
 ferret. c

*Ob solam traditum mulieris ad domum, nullam ius oritur
 impeditivum sequenti matrimonio. h. d.*

Et hac quidem obtinent, secuto inter uiros & mulie-
 res matrimonio. Ceterum si nullis praecedenti-
 bus sponalibus, vel legitimo consensu mulier ad uiri do-
 mum iam traducta, postea abeodens alii forte nubere
 uoluerit, nulla facienda erit restitutio.

*Qui uivente uxore etiam ab eo separata quoad totum, secun-
 dario conjugium duxit uxorem, etiam prima mortua separatus a se-
 cundo, sed cum alia contrahere poterit. h. d.*

Omnitionis e quoque repetenti obstat exceptio, to-
 trique ob eam causam sequuta separatione, separata
 uivente, aliam usque adeo superinducere quis prohibe-
 tur, ut si de facto duxerit, exque ea filios susceperit, etiam
 mortua adultera eandem reuocare non possit, quod ipsum
 & priore uxore minime cognita sibi locum uendicat, li-
 cetaliam ducere minime prohibeatur.

*Si mulier matrimonium contraxerit cum eo quem ignorabat
 conjugium, uxore prima mortua erit in ejus potestate rursus reu-
 nere. h. d.*

Hoc f tamen de ea intelligi oportet, quam quis non
 signaram aliam uivente, & forte aliquid in morte al-
 terius machinatum, in uxorem duxit: nam si qua prece-
 dentis matrimonii penitus inscia alicui nupserit, priore
 mortua, nisi mulier diuortium petat, ad petitionem uiri
 non sunt separandi. Nec enim sustinendum est, ut uir
 qui fuerit in legem commisit, de proprio dolo com-
 modum reportet.

*Cum ea quam quis uxore uivente cognouit non sub specie ma-
 trimonii, sed iuncta uxore potest qui contrahere, si neuter ipsorum
 machinatus est in morte praedijuncta uxori. h. d.*

Cum ea autem, quam quis uxore uivente non pre-
 xtu matrimonii cognouit, si nihil in pernicie olim ui-
 uentis uxoris uir, aut mulier cognita, machinatus fuerint,
 nec fidem de contrahendo sibi inuicem dederint, contra-
 ctus postea nuptiae legitime reputandae erunt. Sed et si

a Conyen. & fin. extr. de adult. b C. gaudemus. extr. de con-
 uer. conjug. c C. de conuer. conj. d C. quidam. extr. de con-
 uer. conjug. e C. consilium. nos. extr. d. tit. f C. ex parte. extr. d. tit.
 g C. placet. nos. extr. de conuer. conjug. h C. in Provincia. infra.
 extr. de spou.

a Ca. literas. extr. de restit. spol. b C. literas in fin. extr. de
 restit. spol. c C. ex transmissa. extr. d. tit. d C. ex parte. extr. de
 restit. spol. e C. ex literarum. extr. de eo qui dux. in mat. f C.
 extr. de eo qui duxit in mat.

fidem quidem sibi invicem dederint, vel etiam de facto contraxerint a, si nec ante, nec post, legitima conjugum...

Domino aliquod subsecutum procedens delictum, & ejus poenitentiam non abolet b. d.

Vbique adeo b autem machinato in alterius conjugum obsequium adhibita, inter superstitis machinatores...

Animus & propositum distinguunt maleficia. h. d.

Diversa c ratio est eorum, qui ad fidem conversi, illorum sibi matrimonio junxerunt uxores, quos in belli certamine occiderunt: eorumque qui conversas duxerunt...

Tuivitar affectus licet non sequatur effectus. h. d.

Secundum machinationem adhibitam in necem conjugis effectus consequutus non fuerit, si infidiator alteri supervixerit, spe conjugii d perpetuo desinitus, ad secundas nuptias nunquam aspirare poterit: sicut & in his accidit, qui incestum admiserunt, sacerdotem interfecerunt, & aliis pluribus casibus.

Secunda nuptia absq, timore infamia intra annum luctus post sui celebrari, sed non debent benedici, quocumq, tempore contrahantur. h. d.

Illud quoque admonendi sumus, quibus casibus secundarum nuptiarum permessa est celebratio, minime vendendum est nuptiis, ne si intra annum luctus ad secundam vota transeant, aliqua notetur infamia e. Cum enim secundum Apostolum mulier viro mortuo sit ab ejus lege soluta, sicutdem sententia & auctoritate, omnis legalis infamia censetur abolita: cum in his praesertim seculares leges non dedignantur sacros Canones imitari. Vir f tamen & mulier ad bigamiam transiens, non debent Presbyteri benedici: quia cum semel benedicti fuerint, hujusmodi benedictio iterari non debet.

DE REBUS SACRIS, S ANCTIS, ET RELIGIOSIS. TITVLVS XVII.

Titulus sequens scilicet subordinat sequentia ad precedentia. h. d.

Sacramentorum breuiter explicato tractatu, illorumque sectione ac natura cognitis, transeamus jam ad res sacras & sanctas, quales sunt Ecclesiae, Altaria, Sanctorum in his condita reliquia, vasa, vestes, & similia ad divinum cultum principaliter comparata. Paulo mox & de religiosis dicitur, ut sunt, religiosae domus, xenodochia, cetera, & sepulturae.

DE CONSTRVENDIS, CONSECRANDIS, ET REPARANDIS ECCLESIIS, ET ALTARIIBUS. TITVLVS XVIII.

Non licet celebrare, nisi in templis consecratis, nisi ex privilegio, vel ex causa necessitatis. h. d.

a C. i. ext. de eo qui dicit in matr. b C. i. ext. de non res. confid. c C. i. ext. de conv. infid. d C. i. ext. de divor. i. e C. pen. & in ext. de sech. imp. f C. i. ext. de matr. de sech. imp.

Ecclesiam a hoc loco accipimus eam non Christianorum multitudinem, sed tamquam congregationem, quam manifestum ipsum templum, domus & orationis domum, ab eo quod continetur in qua quodam sacra Deo sacerdotibus, sacramento ministrantibus: sic non in aliis, quam in Domino consecratis locis...

IN itinere d quoque constituit, ecclesia non reperitur sub dio, sive in tentoriis, si tabula altaris, ornamenta ministeria adfuerint, missarum solennium celebratio mittendum erit: alioqui si quis in oratoriis, & aliis parvatis domos constituit, sine consensu Episcopi licet aere aulus fuerit, deponendus erit.

Episcopus excoiscentibus fidelibus, non est natus imperare potest, & unam in plures dividere. h. d.

Constituuntur autem Ecclesiae, vel ob incrementum plebium, vel ob universitatis intuitu, aut in pastoralis dignitatis principium. Ob incrementum plebium tunc nova constituitur est Ecclesia, cum certis in regionibus adeo multum desiderium excrevit, ut illorum cura unica sit impotens. Sicut f enim ea ratione unus Episcopus in tota, Aristotilis accedente voluntate, dividi potest: sicem Episcopus de baptizantibus & parochialibus Ecclesiis habet unum accedente consensu, facere potest: quod si factum fuerit, illa pars plebium, quae novis Ecclesiis dependit, a iure prioris Ecclesiae abolvitur.

Parochia baptismalis Ecclesiae non debet fieri sine veritate, & terminatio contravertit auctoritate illius plebium, vel forte. h. d.

Plures g tamen baptismales Ecclesiae in una terminatione facere non poterit. Quod si de terminatione duarum matricum ecclesiarum conventio fuerit, plebes utrarumque discernent: quod si non conventio, Dei iudicio controversa discernentur.

Non est per iurum Episcopus, subtrahere Ecclesiam, seu parochiam non alienare ecclesiastica. h. d.

Nec h quicumque Episcopo obstat, quod de rebus Ecclesiae non alienandis iuraverit, nam & illi non obstante iuramento, populo indigenti super necessitate institutione salubriter providere poterit, & debet.

Ob commoditatem plebium nova Ecclesia adificari potest, quae tamen matris honorem exhibere debet. h. d.

Plebes f commoditas tunc novam adificari debet Ecclesiam, cum parochianorum pars non sufficiat veteri, ut certis temporibus non sine magna difficultate, & periculo illam dire, & illi congruis temporibus divinis interesse, & sacramenta percipere possint: quo quidem casu maxime si ministerio commodis pro sustentatione sua provideri possit, nova quidem erit Ecclesia construenda, sed a filiali matrici Ecclesiae pro facultate sua competens honor exhibendus erit.

Universitatis intuitu potest nova Ecclesia adificari, neque pro leprosi. h. d.

Universitatis intuitu nova Ecclesia edificari potest: veluti cum plures simul leprosi & alii morbo...

a Can. Ecclesia de cons. dist. b C. i. ext. non alio de rebus ea qua de cons. dist. c C. i. ext. de cons. dist. d C. i. ext. de cons. dist. e C. i. ext. de cons. dist. f C. i. ext. de cons. dist. g C. i. ext. de cons. dist. h C. i. ext. de cons. dist. i C. i. ext. de cons. dist. k C. i. ext. de cons. dist.

Causa unendi sunt, necessitas, & utilitas, h. d.
Velut ergo ex causa una Ecclesia, vel Episcopatus in plures dividi permittitur, sic etiam rebus suadentibus plures Ecclesie in unam conjungi possunt. Causa vero unionum sunt, aut aurgens necessitas, aut evidens utilitas. Necessitas, veluti cum duae Ecclesie adeo sunt pauperes, ut impossibile sit earum proventus ad victum duorum sacerdotum sufficere: aut, si altera hostium e immunitate desolata sit. Utilitas d, ut cum locorum oportunitas id exposcat, vel temporis qualitas: puta, quia in loco nunc Christianorum dicitur imminutus numerus: aut, quia ob fructuum tenuitatem non perinde idonei sacerdotes ad beneficium procurandum inveniuntur. His igitur casibus, ne quid detrimenti divinus cultus & animarum cura patitur, debent plura beneficia vel Ecclesie in unum conjungi.

Sicut unire Episcopatus permittit ad Romanum Pontificem, sic minores Ecclesias ad Episcopum cui subsunt: inferiores vero non possunt uniri, h. d.

Non tamen omnibus passim quascunque Ecclesias unendi potestas indistincte permittitur, sed certis dumtaxat servatis regulis. Et quidem e, sicut unire Episcopatus, atque potestati alienae subijcere a summum Pontificem pertinere noscitur, sic ad Episcopum spectat Ecclesiarum suae diocesis unio atque subiectio. Ab Episcopo itaque inferiores unendi potestatem minime sibi vendicare poterunt. Ideoque si Prior, vel Abbas monasterium monasterio subiecerit, vel unierit, Episcopi consensu minime requisito, quod inconsulto praesule fecerit, non subsistet, nec subjectionem, vel unionem Metropolitanis consensu, vel confirmatio sustinebit, cum is in diocesi sui suffraganei abque ipsius assensu non debeat aliquid contra constitutiones Canonicas attentare.

Episcopus unire potest Ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, utiam non vocato Rectore, vel deservitibus, sed propria mensa non potest, h. d.

Vsque adeo autem Episcopo in propria diocesi facultas unendi competit, ut si per eundem consentiente capitulo, Ecclesia Ecclesia, dignitati, vel praebendae uniar, aut religioso loco donetur, ex eo quod Rector ipsius ad hoc vocatus, vel si vacabat, defensor ei super hoc datus non extirrit, nequaquam impugnari valeat. Aliud tamen obtinet, si quam is Ecclesiam mensae suae, vel capitulo unendam duxerit: id enim (etsi capitulo consensus accesserit, & loci consuetudo suffragetur) irritum penitus erit: cum unionum utilitas probabilem non recte factae unionis suspicionem ingerat.

In unione facienda requiritur consensus non solum capituli, sed etiam eorum qui ladi possent, h. d.

Nec solum capituli unientis Episcopi in unione consensus exigitur, sed etiam illorum, qui ex unione ladi possent. Unde si auf collegiata, aut patronata, alicujus suffraganei Ecclesia sit unienda, collegii patroni, & suffraganei assensum intervenire oportebit.

Quis sit unionis effectus, h. d.

Secuta vero unione Canonica, statim is, cuius Ecclesia unificatur potestatem, & jus, quod in eam olim habebat, cui ab initio praefuit: statimque unitae Ecclesiae eadem privilegia competunt, quae in principali Ecclesia competere conperuntur.

Per unionem non praedudatur iuribus Episcopalibus, h. d.

Sed quiri poterit, si per Apostolicum Ecclesia in certa diocesi constituta, puta in Perusina, Ecclesiarum alterius diocesis, veluti Tiphernatis, unita fuerit, an Ec-

clesia per unionem alteri conerata, per hoc a iurisdictione praesulis Perusini censetur excepta, & Tiphernati subiecta? Et responsum est, a jurisdictione praesulis Episcopi unitam Ecclesiam non exiri, cum Romanus Pontifex in huiusmodi unionibus singulis Episcopos pariter in violata servari velit.

Vnio dissolvitur temporis lapsu, & causa cessante, & in ipso habent ius unendi, h. d.

Dissolvitur autem unio, si temporis lapsu, vel potestati: quod si sit perpetua, cessantibus obsequiis, ex quibus facta fuerit, ab iis iudem dissolvi potest, eorum consensu & auctoritate olim fuerit instituta: nihil est enim tam rationi consonum, quam ut in delenda beat potestatem, cui constructi fuerint, facultas concessa.

Locum vacantem Ecclesia possit uniri, nisi tamen Ecclesiam vacantium diffusus non possit, h. d.

Inter infundendam, & dissolvendam unionem interef, quod licet etiam vacante Ecclesia altera possit uniri, si tamen Ecclesiae per unionem contractae contigerit, unio interim vacantium Ecclesiarum illarum minime poterit.

**DE IMMUNITATE ECCLESIAE
 ET SUBIECTIONE
 TITVLVS XX.**

Immunitas in hoc titulo largi asservitur, & quae immunitas hoc dicit.

Immunitas, est a muneribus indolita exemptio. Ad hoc loco immunitatem largi accipiunt, per quoslibet Ecclesiarum favore, indulgentia, ratione immunitatis, & privilegio.

Tripliciter est species immunitatis Ecclesiarum, localis, personalis, & non consecratis, vel consecratis personis.

Et autem Ecclesiarum immunitas localis, dicitur personalis, & realis. Localis immunitas, dicitur, quia ipsi domibus, aliquibus sacrarum aliarum vicinis conceditur. Nam enim Ecclesia, & sacrae supplicam veritatem domus esse debet canonice, merito d potissimum usus esse convenit aliam.

Processus salis, & fenum in laico in Ecclesia, vel in monasterio nulli, h. d.

Seculares igitur iudices causas, propter quos de sanguinis agitur effusione, & de prope corporali tractatur, in Ecclesiis, vel earum coemeteriis, & thematicis interminatione prohibentur. Absentibus enim ibi iudicium sanguinis exerceri, ubi est tanta constituta refugii. Processus quoque, quos in locis contempta prohibitione, & praeter alicuiusmodi dunderit, ac specialiter prolati, tunc tunc immunitatis robore carebunt.

Confilia publica, punitiva & negotia secularia non debent fieri in Ecclesia, h. d.

Publice quoque, & quarumlibet societatum, administrationum, & confilia, mandata, & negotia, & profana tractationes negotiorum, consiliumque profana colloquia ab his penitus amoveri debent.

Convivia non debent fieri in Ecclesia, nisi ex necessitate, & quae dicitur de Ecclesia, intelligitur etiam de una universitate, & conventu, hoc dicit.

Sed & convivia, & hospitia, licet illa deserviant non oporteat, in sacris domibus celebrari, vel exerceri a laicis non poterunt, nec etiam a clericis, nisi transeuntes ob hospitium nec necessitatem illic relictur: quod & in oratoris observari conveniat. Operam iugiter impensa concederit: & ne ab peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio.

a C. expofuit, s. si evidens, ext. de prob. b Ca. eam re, ext. de atar. & quali. in fin. & can. senio. 10. q. 3. c Can. postquam hostibus. 16. q. 1. d Can. & temporis. 16. q. 1. e Ca. sius unire, ext. de excess. prala. f Ca. a. ext. de reliz. dom.

Sanctur & de Ecclesia, in qua divina mysteria celebrantur. Licet adhuc consecrata non fuerit, qui cum obsequiis suis sit dedicata, nullus temerariis ausibus est prophananda.

Qui in vitium abstrahit a sacri loci, excommunicatur, & quasi sacrilegus puniatur. h. d.

Ceterorum a locorum intuitu filii conceditur immunitas qui ad ipsam Ecclesiam confugiunt: nam si eos qui ad statum Principis se propiunt, ab omni violentia leges seculares vindicant, quanto magis convenit ad templum Domini confugientes, loci sancti reverentia, & authoritate defendi? Quocumque igitur inde hominem relictantem reclamantemque violenter abstraxerit, tam aliiis punitur pro sacrilegio, quod admisit, quam Ecclesiastica liby abstrahit excommunicationi.

Non punitur nisi per totius abstrahi a domo Episcopi, vel ab Ecclesia, nisi per totius abstrahi a domo Episcopi, h. d.

Nec ab actis tantum Ecclesie quoniam intuitum abstrahere non licebit, verum etiam nec a domo Episcopi, & ab Ecclesie circuitu intra triginta passus ab officio: quod spatium Ecclesie reverentia defendi sacri Canonis voluerunt.

Libri homo non debet ab Ecclesia violenter abstrahi, nisi impetrata vi, & membrorum incolumitate. h. d.

Hec tamen securitas non omnibus æquæ & indifferenter indiget, sed status habetur ratio & causarum, quibus quis fugiendum ad Ecclesiam duxerit. Si liber & dignus quis sit, quantumvis gravia perpetraverit, non est violenter ab Ecclesia extrahendus, nec inde ad mortem damnari debet, sed Ecclesiarum Rectores vitam & membra debent fugientibus obtinere: aliis tamen penis de eo, quod inique egerint puniendi erunt.

Publici latrones, & qui in sacris locis immunitatis spe dulti delinunt, privilegio sacrorum locorum non gaudent. h. d.

Hoc autem a de publicis latronibus, vel nocturnis Hærotem populatoribus, viamque obfessoribus intelligi non oportet. Hi enim secundum Canonicas sanctiones nulla impunitate præstita violenter, & egressio sine adhibitis iudiciis, ab Ecclesia extrahi poterant. Idem de his statuendum erit, qui impunitatem suorum excessuum obtinere sperant, homicidia, & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, vel ipsarum cœmeteriis committere non verentur, quæ nisi per Ecclesiam creditur defendi, nullo pacto commissum fuerant: tales enim, cum in eo, in quo quis deliquit, puniri debeat, & frustra legis invocet auxilium, qui in ipsam legem committit, immunitatis privilegio, quo se fecerunt indignos minime gaudebunt.

Domini præiuramento de impunitate potest servum suum suum intuitum ab Ecclesia abducere. h. d.

Quid si servus sit, qui ad Ecclesiam confugerit, postquam de impunitate Dominus clericis iuramentum præstitit, ad servitium domini sui redire compellatur? Alioqui si redire nolit, à domino occupari poterit: factum enim, qui dominos meruit, si ad Ecclesiam sepra confugerint, intercessionem debent querere, non latebras: nec quoniam religionis reverentia proprio iure fraudari convenit.

Clerici & Monachi deservientes Ecclesia sunt exempti à muneribus personalibus. h. d.

Personalis si immunitas est, quæ personis Ecclesiasticis indulgetur. Cùm enim in clericorum ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deservire debeant, rectissime constitutum est, ut Deo dicati ab omnibus personalibus muneribus reddantur immunes. Personaliam autem munera sunt, quæ cum corporis labore, & animi

solicitudine, a vigiliantia principaliter sustentunt. Generaliter igitur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Monachi, immunitate omnis tutelæ & curæ ipso iure gaudebunt.

Miserabilium personarum tutelam debent clerici suscipere, hoc dicit.

Viduarum a autem & orphanorum curam suscipere non solum non prohibentur clerici, sed etiam iubentur, cum ipsis cupiditatis negotia, non pietatis interdiciantur.

Ad munus custodiam etiam clericis tenentur, tempore necessitatis, hoc dicit.

Excipitur & etiam ab his muneribus murorum custodia: à qua si magna imminet necessitas, neminem excusari constitutum est, ut cunctis vigilantibus melius valeat civitas custodiri.

Personæ Ecclesiasticæ non possunt à secularibus potestatum coerceri, hoc dicit.

Ralis immunitas est, per quam res Ecclesiasticæ à censu, vel collectis potestatum secularium liberæ redduntur. Signidem & tam profanas legibus, quam sacris Canonibus sub excommunicationis & interdicti pena constitutum est, ne quis eorum qui jurisdictionem temporalem obtinent, possit tributa, collectas, seu quascunque exactiones, sub quovis titulo, vel colore, imponere Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel quibuscumque possessionibus legitimæ acquisitionis, etiam ipsæ Ecclesie, vel personæ, vel res sint intra illorum territorium constituta.

Ob magnam necessitatem, vel utilitatem, consilio Pontificis, possunt clerici, sine tamen coactione, laici subvenire. h. d.

Stanta a tamen sit in republica necessitas, aut utilitas, ut Episcopus cum clero suo laicorum non sustentibus facultatibus, communes utilitates per subsidia Ecclesiastica sublevandas ducant, Romano prius consulto Pontifice, omni penitus cessante coactione, poterunt aliquid in commune conferre, & laici humiliter ac devotè cum gratiarum actione suscipere.

Ecclesie Episcopo omnimodam subjectionem debent, h. d.

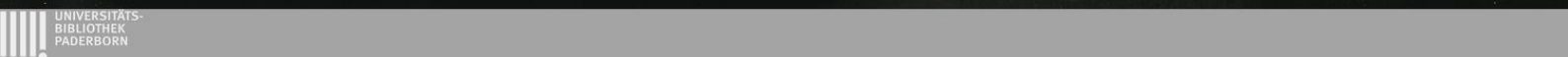
Quemadmodum autem sacrosanctis domibus secularium potestatum intuitu omnimoda debetur immunitas, tam locorum ratione, quam personarum & rerum: sic easdem rationibus ab illis proprio Episcopo omnimoda subiectio debetur. Nam quantum ad ipsa loca pertinet (ut paulo antè diximus) nemo Ecclesiam in ditione edificare poterit, aut consecrare, præter sui præfatis confidentiam. Quoad personas Ecclesiasticas, ipsi debent Canonica obedientia, subiectio, reverentia: ad eundem spectat iudicium, desinitio, correctio, reformation, censurarum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure spectantium jurisdictione, Ecclesiasticarum censurarum promulgatio, Sacramentorum exhibitio. Si res Ecclesiasticas spectet, ipsi census debetur, ipsi cathedralicum, sive synodaticum, ipsi procuratio annua, ipsi mortuarioium & decimarum quarta.

Ad Episcopum quadam pertinet iure ordinationis, quadam lege jurisdictionis, quadam lege diaconia, h. d.

Sed hæc omnis pastoralis potestas in tria principalia membra contrahitur: quadam enim ad Episcopum spectant iure ordinis, ut clericorum ordinatio, virginum benedictio, altarium & Ecclesiarum consecratio: quædam lege jurisdictionis, ut corrigendi, conferendi, excommunicandi, & instituendi potestas: quædam lege dicentiana, ut jus census & cathedralicum exigendi, decimam percipiendi, jus hospitii indicendi, & his si

a. Can. dist. 17. q. 4. b. Canon. id. constit. 17. q. 4. c. Cetera alia si libere ext. ex. d. Cetera alia si super hoc ext. ex. c. Cetera alia si ext. cod. f. Canonimus. ext. ex. tit. can. cler. ext. tit. 10. q. 1. realu.

a. Dist. 17. in sum. & dist. 18. in sum. b. Can. ext. cod. 111. c. Cap. 1. volentes. ext. tit. 10. q. 1. personalia d. tit. d. Cadaver. sua. 1. verum. ext. ex. 111. e. C. de Necessitate. ext. de relig. domib. f. C. conquirentes. 1. 101. ext. de offic. ord.

Sed cum tam de locali, quam de personali subjectione, de quibus, quae ad Episcopatum iure ordinis, quam lege jurisdictionis pertinent, supra locis congruis locuti fuimus: transeamus nunc ad eam subjectionem, quae cognoscitur ex solutione census, & rerum quae lege Diocetana ad ordinatum pertinent.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS, ET PROCURATIONIBUS. TITVLVS XXI.

Census generaliter sumptus continet omnem pensionem, specialiter vero tantum cathedralicum, h. d.

Census appellatio generalis est, sumiturque pro omni pensione, quae praeter de Ecclesiasticis proventibus singulis annis in signum subjectionis, vel alterius iuris penditur. Speciali tamen nomine census, qui Episcopo ab Ecclesiis in argumentum subjectionis tribuitur, Cathedralicum appellatur: eo quod ob honorem cathedrae perfolvatur.

Quibus temporibus, & quibus causis potest census constitui in Ecclesia, h. d.

Constituuntur autem census, aut fundationis tempore, aut consecrationis, aut donationis, aut tempore immunitatis indulta. Fundationis aut consecrationis tempore census imponitur, quia veluti praeter ordinatum consensum, nec fundari, nec dedicari potest Ecclesia: ita eodem tempore certum censum Episcopi in subjectionis signum constituere poterit. Sed nec illud insolitum, aut novum haberi debet, ut cum Episcopi Ecclesias pitis locis rite concesserint, aut exemptas fecerint, aliquid sibi in eis pensionis nomine reserveant. Sedes quoque Apostolica cum libertatis privilegium vel etiam quibusdam Ecclesiis protectionis indulget praedictum, censum gratis oblatum suscipit, & in literis Apostolicis, ad futurorum Pontificis memoriam quantitas census exprimitur. Sed a patrono fundationis tempore poterit Episcopus moderatos sumptus constituere.

Simplex sacerdos non possunt propterea Ecclesias facere censuales, & quae de facto id fecerit, ab Ecclesia remouebitur, h. d.

Simplex autem sacerdos, vel clericus non possunt Ecclesias, quibus praesunt, propria auctoritate, praesertim post eorum decessum, censuales efficere. Ideoque qui ab eisdem quadam collusione pensionem annuam de Ecclesiis receperint, illis defunctis super pensionis receptione audiendi non erunt, si Romani Pontificis, aut alterius, qui de iure id facere poterit, auctoritatem super hoc non interuenisse constiterit. Quin potius collusionem & talia facere comperiti fuerint, ab ipsis Ecclesiis remouendi erunt.

Episcopus non potest novum censum imponere, vel veterem augere, praeter cathedralicum, h. d.

Ed nec Episcopus ipse, aut quilibet alius Ecclesiis novos census imponere, aut veterem augere, aut partem proventuum suis usibus vendicare poterit: idque adeo obtinet, ut etiam si iuramentum de novo censu perfoluendo quis suscepit, non propterea solvere, sed absolvi ab illicito iurejurando debeat. Nec quicquam proferat, quod Episcopus, vel quilibet de novo f illas de manibus laicorum eripuerit: nam nec eo casu praeter cathedralicum, & quae ceteris imponuntur, aliquid exigi poterit.

Ex causa & non in propriam utilitatem potest Episcopus novum censum constituere, vel augere veterem, accedente consensu capituli, hoc dicit.

a C. praeterea, in fin. extr. de ju. patron. b Canon. praeterea, extr. cod. tit. c Ca. cum clerici, extr. cod. tit. d C. prohibemus, extr. co. tit. e C. significavit, d. tit. f Canon. Eccles. extr. de iur. tit.

Qvod autem diximus, Episcopum nec novum censum imponere, nec augere veterem, ita intelligi oportet, si in propriam vel utilitatem conueniat. Ceterum si non in suum, sed in alterius sibi Episcopi causa commodum, ex iusta causa, vel novum censum constituere, vel veterem augere, vel etiam minime vel capituli accedente consensu, id sibi minime intendat.

Provinciae & Ecclesiae de novo censum imponere non possunt, sed solummodo de veterem augere, h. d.

Ed quis erit modus obsequiorum Metropolitanorum, & Hibendorum, si qua de novo a curia praesentata ad alicuius Ecclesiae jurisdictionem accesserint. In dicto responsum est, id observari debere, quod in ista provincia observatum reperitur.

Episcopi visitationibus debent praesentari, h. d.

Literis praesentatis diocetanae visitationibus, extra praesentari debent. Est autem procuratio necessarium sumptuum exhibitio. Nam cum Episcopus in monio suffraganeorum congruum sit, ut quibusdam recipimus; eisdem etiam temporalia debent assignari: cum rectissime constitutum est, ut extra praesentati percipiant divina nobis exhibentur, h. d.

Episcopus remittit Ecclesiae fructus, non omnes, sed procuratorem, sed illam de fructibus post consecrationem & procuratorem non praesentari, h. d.

Ad visitationem annexa est procuratio, Episcopus & alicui Episcopi omnia servia remittenda visitanti nisi hominum moderata debentur: quae si visitati exhibere negaverint, a visitatione contumaces rite videntur sentiri, eorumque visitatione observanda, cum nec ullam advenit praesentationem: quae ratione visitationis impedit, praesentationem curare dignoscatur e.

Qui visitare possunt, & quid Archiepiscopi possunt praesentari, etiam cum suffraganeis non sint visitandi, h. d.

Visitandi vero sollicitudo non modo in Episcopis, verum etiam Archiepiscopis, Praesentatis, & in diebus Apostolicae legatis, nunciis, Auditoribus, & Decanis: qui quidem ne non tam divina, quam propria quae sibi videri possunt, caute praesentari, ut ea, quae tam generali, quam Lateranensi concilio a communi, & quae Innocentiana, constitutione, super his Canonibus salubriter constituta sunt, observari debent. Quod autem diximus, Archiepiscopos visitationem provinciarum, ac procuratorem, cum visitationis, tunc etiam sibi locum visitandi, cum visitationis argui negligentiam nomine non possunt: neque enim propterea minus sibi libere visitare provinciam poterunt.

Ob oratorium non est exigenda praesentatio, & ob oratorium visitationem potest Episcopus exire, cum visitationem praesentari, h. d.

Proterea & admonendi sumus, propter praesentationem, in quo quis interdum celebrat, procuratorem, quae visitationis ratione debentur, a procuratore exigi vel extorqueri non posse: sed nec illi exactionibus subditos suos Episcopi gravare debent, nisi quibus eisdem multae super omnia necessitates, quibus calibus si manifesta ac probabilis causa extiterit, quae charitate moderatum ab eis postulare, iustitiam visitandi erunt.

a C. super cod. extr. cod. tit. b Extr. cons. super cod. tit. c Ca. cum Apollonia, extr. cod. tit. d C. per nonnulli, extr. cod. tit. e Ca. cum videri debet, extr. cod. tit. f Ca. per nonnulli, extr. cod. tit. g Clem. 1. d. tit. & can. super, extr. cod. tit. h Ca. cum Apollonia, extr. cod. tit. i Ca. g. Can. 2. cod. tit. in 6. h Ca. cum Apollonia, extr. cod. tit. i Ca. g. Can. 2. cod. tit. in 6. k C. extr. cod. tit. l C. cum Apollonia, extr. cod. tit.

DE CAPELLIS MONACHORVM. TITVLVS XXII.

Omnes Ecclesie possunt in diocesi sub iure Episcopi, etiam monasteria, & monachorum capella, nisi defendantur privilegio, vel prescriptione. h. d.
Vsq̄ adeo autem omnes basilice a per diversa loca constructe in Episcopi, in cuius territorio possunt, potestate consistunt, ut si Ecclesia b. ubi monachi habitant, populi curam habeat, cum per monachum plebs regi non debeat, Capellanus ad consilium monachorum ab Episcopo fit instituendus: ita ut consuetudine, aut quouis statuto contrario non obstante, ex solius Episcopi arbitrio, tam ordinatio eius, quam depositio, & totius vite pendeat conuersatio. Nec id mirum videri debet, cum & monasteria ipsa, & monachorum disciplina, si nec privilegio, nec legitima prescriptione doceantur exempta, ad eum pertineant Episcopum, in cuius sunt territorio constituta.

DE RELIGIOSIS DOMIBVS. TITVLVS XXIII.

Xenodochia, Orphanotrophia, & loca similia Episcopi sub iure, ut providere debent, ne illorum rei dissipentur. h. d.
Xenodochia quoque, Orphanotrophia, Brephotrophia, Noloconia, Gerontocomia, alia que sunt sunt diu celsi, sollicitudinem pertinent, per eosdemque ad utilitates, quibus constituta sunt, ordinanda ac dirigenda erunt: nec postquam huiusmodi loca ad hospitalitatem sumi, & pauperum provisionem, Pontificis ordinatione deputata fuerint, ad profanos usus conuerti possunt: cum ea, que ad certum usum largitione fidelium sunt destinata, ad alium, salua sedis Apostolicæ auctoritate, conuerti non valeant.
Ordinaria loca pia & religiosa possunt reformare auctoritate apostolica, sicuti reformantur. h. d.
Quinimo si statum locorum Rectores exempti sint, tamen illorum cura postposita, bona & iura ipsorum ab usurpatorum manibus vendicare negligant, aut quocumque modo res illorum collabi sinant, poterunt ordinari auctoritate Apostolica sibi ex Viennensi concilio premissa, loca ipsa salubriter reformare, & occupata, alienata, depedita, ut in statum pristinum redigantur, procurare: contraditoresque quoscunque per censuram ecclesiasticam & alius iuris remediis compescere, licet nullum per hoc exemptionibus, seu privilegiis, quod ad alia, præiudicium generari debeat.
Xenodochia, & loca similia non possunt in beneficium conferri, nisi ex causa h. d.
Ordem caverit Concilio g. ut nullus ex huiusmodi locis secularibus clericis in beneficium conferatur, etiam si consuetudine id fuerit alias observatum, nisi in illo loco fundatione aliter constitutum fuerit, siue per electionem sit de rectoribus huiusmodi locis providendum: sed quod coram gubernatio vitis providis, ac boni testimonii committatur, quos bona prædicta in alios usus conuere, præsumptio verisimilis non existat.
Administratores hospitalium a gubernantur tutoribus. h. d.
VT autem b. hidemandata sibi cura diligentius insistant, instar tutorum & curatorum debent iuramentum præstare, ac de bonis inventaria conficere: & ordinatis, seu aliis, quibus loca huiusmodi subiant, vel separandis ab eis singulis annis de administratione sua

rationem reddere: quod si fecus a quoquam fuerit attentatum, provisio, seu ordinatio minime valebit.

Supra dicta non habent locum in hospitalibus militarium ordinum, aut religiosorum. h. d.

Prædicta a vero ad hospitalia militarium ordinum, vel aliorum religiosorum minime extenduntur. His enim suorum ordinum institutiones & consuetudines obferuare cogendi erunt.

Hospitalibus circa sacramentorum exhibitionem seruanda est antiqua consuetudo. h. d.

Ed b. & si qua sint hospitalia, altaria & cometerium: ab antiquo habentia, & Presbyteros celebrantes & sacramenta Ecclesiastica pauperibus ministrantes, quoad exercenda & ministranda spiritualia prædicta, antiquam consuetudinem Viennense concilium obseruari voluit.

DE SEPULTVRIS. TITVLVS XXIV.

Cui in Ecclesiis & locis sacris sepultura constituantur.

Raclemus nunc de sepulturis, que quidem per fideles, non nisi in sacris & religiosis locis, ideo constituantur: quod minus ibi spiritibus vexantur immundis, & quod Sancto rum illorum commendatur patrociniis, quorum nomini Ecclesia, in qua corpora conquelescunt, est consecrata. Accedit, quod defunctorum proximis ad sacra loca venientes, sepulturamque conficientes, suorum recordantur, & pro eis piis precibus fundunt. Unde & mortuorum sepultura, & cometeria apud illas Ecclesias, & monasteria ex antiquo disposita esse comperimus, in quibus religiosorum conuentus sunt constituti, ubi orationes, & missarum solennia, tam pro vivis, quam pro defunctis, frequentius celebrantur.

Vnusquisque habet liberam facultatem sepulturam eligendi, & si qui non eligat, in parochiali Ecclesia, aut maiorum sepulchris est sepeliendus. h. d.

Regulariter igitur in parochiali Ecclesia, aut ibi quisepeleendus erit, ubi maiorum e suorum sepulchra constituta reperiantur: nulli f. tamen propterea propriam, si contemptus ab sit, negatur eligere sepulturam: quod usque adeo obtinet, ut antiqua dimissa, novam possit quis etiam in loco minus religioso sibi deligere: nec propterea poterit hodie electio talis impugnari, licet antiqua iura super hoc diversa esse videantur.

Vxor non tenetur sequi sepulturam viri, si uelit aliam eligere. h. d.

Nec b. ulla super hoc inter virum & mulierem faciendum est distinctio, quasi uxor capitis sui sequi iudicium & sepulturam sit compellenda: sed utriusque equalis erit eligendi facultas, cum huiusmodi electio ad curam statum pertineat, quod mulier a lege viri soluitur.

Si uxor sepulturam non eligat, tenetur sequi sepulturam ultimam viri, si plures habuerit. h. d.

Stamen ipsa sibi sepulturam non eligat, & plures foret viros habuerit, cum viro ultimo, cuius domicilium retinet, rumulanda erit.

Filius familiaris licet non possit aliquid relinquere pro anima, si careat castrensi peculio, vel quasi, tamen potest sibi eligere sepulturam, nisi sit impubes: quo casu poterit pater sepulture illius, ubi voluerit, nisi sit consuetudo in contrarium. h. d.

De filio familiaris, an sibi sepulturam eligere valeat, dubitari poterit, & multum interest, an ejus ætas intra pubertatis annos contineatur, an vero pubertatem exceiserit: primo enim casu sepulturam eligere non poterit: permittendum h. tamen erit patri, si id loci con-

a Clem. 2. §. permiff. eod. tit. b Clem. 2. §. f. eod. tit. c Canon. graviss. q. 2. d C. fraternitatem, in prin. extr. eod. tit. e Canon. s. & fraternitatem, extr. eod. tit. f c. in nostra. extr. eo. tit. g Clem. 2. §. i. eod. tit. in 6. h C. de uxor. verb. ext. eo. tit. i C. si quis. §. i. eo. tit. in 6. k C. de uxor. §. f. ext. eod. tit.

a Clem. 2. §. permiff. eod. tit. b Clem. 2. §. f. eod. tit. c Canon. graviss. q. 2. d C. fraternitatem, in prin. extr. eod. tit. e Canon. s. & fraternitatem, extr. eod. tit. f c. in nostra. extr. eo. tit. g Clem. 2. §. i. eod. tit. in 6. h C. de uxor. verb. ext. eo. tit. i C. si quis. §. i. eo. tit. in 6. k C. de uxor. §. f. ext. eod. tit.

Inetudo patitur. ubi cunq; voluerit, illum sepelire: quod si conuictus id non habeat, cum ius maioribus, vel in parochiali Ecclesia tumulandus erit. Secundo vero casu, cum pubertatem attingit, libere absq; patris assensu sibi sepulturam eligere poterit, quamquam pro anima sua prater patris assensum aliquid iudicare non possit, nisi b. castrense, vel quasi castrense peculium habuerit.

Religiosi non possunt sibi sepulturam eligere. h. d. **I**mpuberi similis religio habetur: hi enim, cum propria voluntatis libertatem non habeant, eligere sibi sepulturam nequeunt, sed apud propria monasteria tumulandi sunt: nisi adeo forte sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode exportari nequeunt.

Non potest quis etiam iuramento a se ipso abdicare liberam eligendam sepulturam. b. d.

Lias autem sepultura usq; adeo libera esse debet electio, ut Bonifaciana d. constitutione cautum sit, ne, qui ad votandum, iurandum, vel iudicandum assumptus, pro vitandis aliquos inducat, ut apud eorum Ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam ulceris non immutent, & locus factum omnino infringant.

Mortuus ruri, qui sepulchrum non elegit, sine periculo postea exportari, vel in parochiali Ecclesia, vel in maiorum sepultura debet sepeli. h. d.

Illud tamen in dubium venire potest, si quem, dum animi, vel agri colendi causa rusticatur, ruri inopino forsitan interitu, nec electa sepultura contingat occumbere, an in Ecclesia ruri constituta, an potius in alia sepeliri debeat? & responsum est, si absque periculo defunctus inde valeat exportari, non in Ecclesia ruri posita, sed in sua parochiali, vel in qua maiorum ipsius ab antiqua sepultura extitit, sepeliendum fore.

Quibus non communicamus vivis, nec mortuis communicamus. h. d.

Non tamen omnes, qui fato functi fuerint, Ecclesiastica tradendi sunt sepultura: quibus enim non communicamus vivis, nec defunctis communicare debemus. Unde carebunt Ecclesiastica sepultura, qui prius erant ab Ecclesiastica unitate praecisi. Igitur nec Pagani, nec Iudaei, nec haeretici, nec qui ulturas exercent, nec qui sibi mortem consciverunt, aut qui personis Ecclesiasticis violentas manus iniecerunt, nec homicidae, nec incendiarii, aut Ecclesiarum violatores, nec incestuosi, nec blasphemii, nec ullus qui pro manifestis contumaciam est excessibus, Ecclesiastica sepultura tradi poterit.

Tumulati contra canones, sunt excommunicandi si illorum corpora possint discerni a corporibus fidelium. h. d.

Si contigerit aliquando horum corpora in coemeterio Ecclesiastico tumulari, & si ab aliorum corporibus discerni poterunt, exhumari debent, & ab Ecclesiastica sepultura procul iactari. Quod si discerni non poterunt, cum excommunicatorum ossibus corpora fidelium tumulanda non erunt, cum licet non oblit justis sepultura nulla, vel vilis, celebris tamen vel speciosa non proficiat improbis.

Qui contemptis clavibus non humandos in loci sacri humaverit, excommunicationem incurrit, a qua non est absolvendus nisi quam arbitrio Episcopi satisfecerit. h. d.

Siquis autem h. contemptis Ecclesia clavibus huiusmodi personas, aut interdicti ausus fuerit, ipso facto, excommunicationis sententiam incurrit: a qua, nisi prius ad arbitrium dioecetani Episcopi opto eis, quibus iudicia derogata fuerit, satisfactionem competentem exhibuerit, absolvi non poterit, nec ullum circa praemissa contenta facientibus privilegium suffragabitur.

a. Ca. pen. ex. tit. in 6. b. D. c. pen. in 6. c. C. si. eod. tit. in 6. d. C. in prin. ex. tit. in 6. e. C. si. in prin. eod. tit. in 6. f. C. sacri. in prin. extr. ex. tit. g. C. sacri. ex. tit. eod. tit. h. Clem. 2. eod. tit.

Reconuicti, licet aliqui Ecclesiastica sepultura non possint deinde post reconciliationem tradi potest. h. d. **S**ed hoc de illis intelligendum sunt, qui impuniti reconciliati fuerint. Nam a h. cum facta reconciliatione agerent, legitime absolvi faceret, Concilio non debet, sed alia Ecclesiastica suffragia denegari non debent, licet des tamen & propinquas ad quoslibet bona pertinerint, ut pro eisdem satisfaciatur, si culpa ex parte Ecclesiastica sunt censura compellendi.

Caedera punitionem penitentium sunt tradenda sepultura Ecclesiastica. h. d.

His apparet, eorum cadavera, qui post constitutionem Deo peractam, pro secleribus suis in parochialibus sepeluntur, ad Ecclesiam esse deferenda, & oblationem extremam solvere, & dignè parantur, non solum Deus bis idipsum.

Deprehensi in scelere & vulnerati, si confessi fuerint, non tamen, siem improvisi causa oppressi, non perueniunt ad sepulturam. h. d.

Quin etiam e. si, dum in scelere comprehensum vulnerati fuerint, & facerem postmodum interfecti fuerint, alius sit statuendum. In hoc casu casus improvisi opprimat, si nihil aliud, quod Ecclesiastica sepultura non accipitur.

Pro sepultura non possunt clerici aliquid exigere, nisi in contrarium valet, possunt tamen sine rebus accipi. h. d.

Nonibus penitus interdicti, ne quis terra per quicquid vendere, aut pro hominibus sepelenda quocumque modo munera exigere audeat, nisi forte legatione Ecclesiae in cuius ario sepelitur, aliquis legatione iusserit, aut post mortem ipsius parentis, propinquus, vel haeres pro luminaribus, vel elemosinis aliquid dare voluerit: quo casu sponte oblatio sine ulla potest: peti h. vero, vel aliqui exp. et immo, si interdictum, ne aut venalis dicatur Ecclesia, non interdictum interitu gaudere videantur, sed illorum munusculis studeant habere compendium, nec operam quam consuetudinis, nisi pia & laudabilis fuerit, tantum quis excusare poterit.

DE CANONICA PORTIONE. TITVLVS XXXV.

Quid sit Canonica portio, & quid est dignitas, parochialis Episcopalis, & quid parochialis debeat curae de rebus ipsius Ecclesiae, in qua quis possit habere propria Ecclesia eligi sepulchrum.

Canonica portio est, quae de rebus Ecclesiae obvenientibus detrahatur, & parochialis debetur. Est autem duplex, Parochialis Episcopalis, Parochialis est, quae Parochialis Episcopi, vel ipsius Curato, & Rectori debetur. Secunda est, si quis in alia Ecclesia, quam in ea, in qua interdicta officia, & Ecclesiastica sacra curae parochialis sibi elegerit (quod quibus casibus fieri potest, maxime expostimus) ne parochialium Ecclesiarum haereditas, quibus cura incumbit animarum, ecclesiarum, denique subsidiis, constitutum esse, in Curato, & in rebus, quas defunctus pro anima sua in ultima dispositione reliquit Ecclesiae, in qua sepeliri elegerit, quantitas.

a. C. fin. ex. eod. tit. b. Canon. quibus est in 6. c. Canon. fures. Clem. pen. in 6. d. C. in prin. parochialis, eod. tit. in 6. e. C. pen. extr. eod. f. Canon. quibus est in 6. g. Canon. precipiendum, d. in 6. h. d. Canon. quibus est in 6. i. Canon. per. & c. seq. ex. de sepulch.

partem percipiat, aut aliam, quam legitima consuetudo prescribit.

De his, qui quia vivens & sanus contrahit aliquid Ecclesie, Curia non debetur Canonica portio: sicut, si infirmus, & ex eadem infirmitate decesserit, h. d.

Si est nihil quidem testamentum quis reliquerit, sed in agitudine constitutus cum bonis suis ad loca religiosa se transferit, Ecclesie parochiali Canonica portio debetur, si modo ille de eadem agitudine decesserit. Quod si sanus ad ea loca se transferit, de his, qui loca ipsa contulit, cogi non poterit aliquid Ecclesie, a qua discessit, imperiri: quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis, sed etiam quibuslibet privatis conferre.

Canonica portio videtur Ecclesie, in qua quis domum percipit: & si has quo habeat domicilia, dividitur inter Ecclesias duorum domiciliorum, h. d.

Ubi tamen potest, si cuius b majores antiquitas in aliqua Ecclesia sepeliri consueverant, ea dimissa sibi sepulchrum elegerit, num dimissa Canonica portio debeatur, an parochiali? Et statutum est, illi persolverendam in qua quis audire divina, vel sacramenta recipere debet. Quod si is, qui duo habeat domicilia, seque in utroque collocat, aequaliter, in loco tertio sepulchrum eligat, domiciliorum Ecclesie inter se Canonica portio dividenda dividitur.

Tras, de quibus rebus parochiali non detrahatur, h. d.

Inte tamen quaedam relicta, ex quibus Canonica portio detrahi non debet, ut puta si quid pro fabrica, pro luminariis, pro anniversario, pro equis, vel armis contra infideles exercendis, vel aliis ad perpetuum cultum divinum, vel particulari personae legatur: de quibus omnibus nisi ea machinatione facta fuerint, ut parochialis Ecclesia fraudetur, hujusmodi portio detrahenda non erit.

Minores, & Prædicatores inoffensivè de omnibus obventionibus parochiam portionem solvere tenentur, h. d.

Editho & quidem ita demum obtinet, si neque in Minorem, necque Prædicatorem quis Ecclesie sepulchrum sibi elegerit: hoc enim casu dictorum ordinum fratres de omnibus obventionibus, tam funeralibus, quam quibuslibet, & quomodocumque relictis distinctè vel indistinctè, ad quoscumque certos, vel determinatos usus, etiam de quibus Canonica portio dari, siue exigi non constituit, vel de jure non debet, nec non de datis, vel qualitercumque donatis in morte, seu mortis articulo, infirmitate donantis, vel dantis, de qua decesserit, quomodocumque, directè vel indistinctè, quartam partem parochialibus sacerdotibus, & Ecclesiarum Rectoribus integre largiri tenentur.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis aliorum Ecclesie pro anima ab Episcopo deducitur. Nam utam parochialis Ecclesie pro labore, & cura, quam gestit in animarum, certam portionem detrahit de relictis aliorum Ecclesie, in qua quis sepulchrum elegerit: sic etiam detrahit ipsi Episcopo, si nisi sibi quadragenaria, & obsequii præscriptio, curæ parochialis iurata, quam dicecelsi superintendens suscipit de relictis, & pro anima cuiuslibet Ecclesie oblati, Canonica sumere portionem: etiam si testator expresserit, quod non Episcopi velit esse relictum, sed tantum Ecclesie, cum privata testatoris dispositione generalis Canonica constitutionem immutare nequeat.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis aliorum Ecclesie pro anima ab Episcopo deducitur. Nam utam parochialis Ecclesie pro labore, & cura, quam gestit in animarum, certam portionem detrahit de relictis aliorum Ecclesie, in qua quis sepulchrum elegerit: sic etiam detrahit ipsi Episcopo, si nisi sibi quadragenaria, & obsequii præscriptio, curæ parochialis iurata, quam dicecelsi superintendens suscipit de relictis, & pro anima cuiuslibet Ecclesie oblati, Canonica sumere portionem: etiam si testator expresserit, quod non Episcopi velit esse relictum, sed tantum Ecclesie, cum privata testatoris dispositione generalis Canonica constitutionem immutare nequeat.

Ecclesia debetur Canonica portio de relictis Episcopo, quam tamen potest testator prohibere, h. d.

Idem a ex contrario, quemadmodum Episcopo suo portio competit, si quid Ecclesie relinquatur: ita si quid Episcopo relictum fuerit, Ecclesia de illo Canonica petere portionem poterit. Sed hoc casu, si testator exprimat, quod velit illud Episcopi tantum esse, non Ecclesie, testatoris erit servanda dispositio.

Si quid simpliciter Episcopo à conjuncto fuerit relictum, in dubio non debetur Ecclesia Canonica portio: sicut si ab extraneo, hoc dicit.

Ed b in hac specie multum intererit, qua legandi formula testator usus fuerit. Nam si simpliciter dixerit, Rem talem relinquo, distinguitur enim, Episcopi propinquus legat, an extraneus. Primo enim casu cum non Ecclesie relictum presumatur intuitu, nisi forte probetur, sed personæ, de relictis in vita Episcopi Ecclesia petere nihil poterit. Contraria obtinet præsumptio & dispositio, si ab extraneo quid Episcopo relictum fuerit.

Si quid conjunctim legatur Episcopo & Ecclesie, sit inter ipsa divisio, etiam si testator hoc reliquerit Episcopo, aliud Ecclesie: nisi forte velint testatoris voluntas, quod ob favorem ultimæ voluntatis concedatur, h. d.

Quod si e conjunctim dictum fuerit, Relinquarem Episcopo & Ecclesie, de ea inter ipsos Canonica divisio facienda erit. Si vero illud Episcopo, & illud Ecclesie relictum fuerit, relictum inter Episcopum, & cathedralem Ecclesiam ad Canonica divisionem sunt redigenda: nisi ambo testatoris velint esse dispositione contenti, quomodo propter ultimæ voluntatis favorem observare est satis condens, ubi neque fraudis intervenit, nec alteruter nimium debita portione fraudatur.

Cum Ecclesia infirmis Episcopus non dividat sibi relictum, sed bene detrahit quantum de relictis dicta Ecclesia, hoc dicit.

Sicut d. autem est, si quid legatur Episcopo, & capellis vel monasteriis, aut aliis piis locis: nam hoc casu, quod Episcopo legatur, ejus præcipuum est: cum Ecclesia cathedrali, & de illis que aliis locis legantur, portionem Canonica nihilominus obtinebit. Et hæc eadem variè, quia non tanta inter monasteria, aut capellas est communitio, quanta inter Ecclesiam cathedralem & Episcopum, qui cathedrali spirituali copulatus est conjugio: unde & quæ acquirit Episcopus, non illis, sed ipsi tantum acquirit.

Si testator aliquid Episcopo, aliquid Ecclesie reliquit, & iustus Episcopus esse contentum suo relictis, posthabita detractione quartæ, servanda est testatoris voluntas, nisi facta in fraudem, hoc dicit.

Hoc autem tunc obrinere oportet, si simpliciter Episcopo legatum factum fuerit: ceterum si eam adiecit conditionem testator, ut Episcopus suo sit legato contentus, & ipse legatum agnovit, quia per hoc aliis renunciasse videtur, de ceteris portionem exigere non poterit. Sed si constituit, quod eadem adjecta conditione in fraudem modicum constituit mortuarium, ut Episcopus portione debita fraudetur in ceteris, quia dolus cuiquam patrocinari non debet, poterit is etiam ex aliis relictis exigere portionem à Canone constitutam, salvis tamen indulgentiis, quæ à Romano Pontifice quibusdam regulis sunt concessæ.

Relictum est, quæ potest propriam possidere, non habenti prælationem vel administrationem, à quocumque presens relictum intuitu propria persone, non Ecclesie, h. d.

Illud f etiam generaliter observandum est circa eum qui proprium possidere potest, prælationem, vel

a C. de iis extr. de sepul. b C. de sepul. in 6. c C. de extr. de sepul. d C. de iis extr. de sepul. e C. de iis extr. de sepul. f C. de iis extr. de sepul. g C. de iis extr. de sepul. h d. c. de iis extr. de sepul. i C. de iis extr. de sepul. j C. de iis extr. de sepul. k C. de iis extr. de sepul. l C. de iis extr. de sepul. m C. de iis extr. de sepul. n C. de iis extr. de sepul. o C. de iis extr. de sepul. p C. de iis extr. de sepul. q C. de iis extr. de sepul. r C. de iis extr. de sepul. s C. de iis extr. de sepul. t C. de iis extr. de sepul. u C. de iis extr. de sepul. v C. de iis extr. de sepul. w C. de iis extr. de sepul. x C. de iis extr. de sepul. y C. de iis extr. de sepul. z C. de iis extr. de sepul.

a C. de iis extr. de sepul. b C. de sepul. in 6. c C. de extr. de sepul. d C. de iis extr. de sepul. e C. de iis extr. de sepul. f C. de iis extr. de sepul. g C. de iis extr. de sepul. h d. c. de iis extr. de sepul. i C. de iis extr. de sepul. j C. de iis extr. de sepul. k C. de iis extr. de sepul. l C. de iis extr. de sepul. m C. de iis extr. de sepul. n C. de iis extr. de sepul. o C. de iis extr. de sepul. p C. de iis extr. de sepul. q C. de iis extr. de sepul. r C. de iis extr. de sepul. s C. de iis extr. de sepul. t C. de iis extr. de sepul. u C. de iis extr. de sepul. v C. de iis extr. de sepul. w C. de iis extr. de sepul. x C. de iis extr. de sepul. y C. de iis extr. de sepul. z C. de iis extr. de sepul.

TITVLVS XXVII.

Regulariter Episcopus non potest aliquid agere sine consensu, vel consilio capituli. h. d.

Traitemus nunc de rebus temporalibus Ecclesiarum, illarumque administratione & alienatione, sine quibus spiritualium dignitas haud facile consistere potest. Et quidem illud in primis firmare nos oportet, nihil Episcopum regulariter sine consensu sui capituli vel consilio posse super his statuere: cum velut caput ad membra, ita sese praelatus habeat ad capitulum. In eo autem totius videtur esse consensus capituli, cui & maior & sanior statum accesserit sententia.

Alienatio res Ecclesiastica facta sine utilitate Ecclesie, & clericorum consensu, non valet: & quid continet alienationis verbum. h. d.

Ex his consequens est, ut rerum Ecclesiasticarum ab Episcopis clericorum subscriptione, & Ecclesie utilitate, & Romano inconsulto Pontifice, ab Episcopo facta donatio, vel alienatio, vel suppositio non teneat, nisi eam postmodum ratam habeant. Praelatus enim Ecclesiasticarum rerum procurator est, non dominus: & conditionem Ecclesie meliorem quidem facere potest, deteriorem vero non potest. Quod si secus factum fuerit, nec quod gestum est, vires ullas sortietur, & Canonum temeratores tam secularium, quam Ecclesiasticarum legum poenis subiacent. Alienationis autem verbum continet hoc loco venditionem, permutationem, hypothecam, & omnem conventionem, per quam dominium transferatur.

Ecclesiam suam non potest quis gravare pro alieni debitis, & debita necessaria facta predecessore luenda sunt. Idem si clericus de mandato fidei iusserit, aut in rem ipsius Ecclesie mutuum verterit. h. d.

Ed nec commissam sibi Ecclesiam pro alienis gravare debitis, aut literas alicui, vel sigilla concedere, quibus Ecclesia possit obligari, aliquis auctore debet: alioquin nec Ecclesia ad talium debitorum solutionem tenebitur, & qui id ausus fuerit, a spiritualium & temporalium administratione suspensus erit. Debita tamen a predecessore suo pro Ecclesie necessitate contracta, solvere proculdubio tenebitur. Idem, si clericus de mandato fidei iusserit, aut si non de mandato, in rem tamen Ecclesie, mutuum verterit.

Potest praelatus rem non magis valoris in aliquem bene meritum transferre, & terram gratis fabricanda Ecclesie alicui concedere. h. d.

Excipiuntur tamen nonnulli casus, in quibus donandi, permutandi, locandi, libertatem, feudum, & emphyteum dandi, aut aliter alienandi iure licentia conceditur. Nam si quid praelatus non magis valoris alicui forte ob bene merita donaverit, presertim si eadem a consuetudine, iure sustinebitur donatio. Multo magis idem erit statendum, si quid forte soli ad Ecclesie fabricam erigendam concessum fuerit: quo casu tantum donare licet, quantum Ecclesie parietes concludere possunt.

Preventus Ecclesiasticus possessus vendi ad modicum tempus & ad precariam concedo, qua renovanda erunt de quinquennio in quinquennio. h. d.

Idem juris erit & reddituum fructuumque venditionibus ad tempus modicum faciendis, & de precariis, quae quandoque de ecclesiarum possessionibus fieri solent: quae, ne temporis longinquitate juris ecclesiastici pereant memoria, de quinquennio sive in quinquennio renovandae erunt.

a Cap. 2. in primo. eod. tit. in d. b. C. 2. extr. de fidei iuss. c. C. 2. extr. de solut. d. C. pen. extr. de fidei iuss. e. Ca. internum. de donat. f. C. 2. extr. de prescrip.

ione tanti temporis proprio privilegio detrahere voluisse praesumuntur, & ea propter ad decimarum praestationem compelli poterunt.

Privilegia sua interpretanda, ut nemini debeant damnum inferri. h. d.

Tem si post initum inter aliquos super decimis conventionem certi tenoris privilegia obtenta fuerint, nisi conventioni per ea derogare expresse, illis non obstantibus, erit inviolabiliter observanda: ita enim huiusmodi privilegia sunt accipienda, ut nemini laesionem, praecipue enormem, inferre debeant. Unde a si super huiusmodi concessionem parochiales Ecclesias adeo gravari contingat, ut Rectores de redditibus earum congrue sustentari, & Episcopo debita persolvere non possint, per locorum ordinarios ita providendum erit, ut eisdem Redonibus tantum relinquatur, quod & competentem sustentationem habeat, alioque onera debita supportare valeant.

Privilegia super decimis, tenentur illas servare de praedicti conditionibus: & privilegii super laboribus propriis sive decimarum super praedia locata. h. d.

Super decimis quoque non solvendis privilegiatis, si aliena praedia condixerint & privilegio minime obstante, de conductis praediis solitas decimas parochiis suis integre persolvent. Idemque erit de locatis praediis, si privilegiatus super laboribus, quos propriis vel manibus, vel sumptibus excoleret, terras suas alii locaverit.

Laici, & etiam Imperator non possunt concedere privilegium super decimis non solvendis. h. d.

Generaliter autem, nisi huiusmodi immunitatum privilegia ab Apostolica potestate obtenta fuerint, nullam habebunt efficaciam, ideoque & etiam Imperialis concessio quantumcunque concepta generaliter, cum nulli laicis de spiritualibus disponendi facultas, a solutione decimarum neminem poterit eximere: imo facileque a, cimen incurrat, qui de manu laicorum rem ecclesiasticam recipiat.

Laici etiam de manu clericorum non possunt decimas recipere, nisi poena excommunicationis, & privationis sepulturae, & clericus concedere disponere. h. d.

Ex contrario quoque laicius etiam a clericali potestate decimas recipere, & in alium, velut hereditario iure transmittere non poterit: & si secus actum fuerit, & qui concesserit, a statu suo deicietur, & qui receperit, & Ecclesiam non reddiderit, & vivens excommunicationis vinculo s' innotabitur, & mortuus ecclesiastica sepultura carebit.

Religiosi decimas non locare possunt, dummodo locatio non sapiat commutationem. h. d.

Quia tamen, cum Ecclesie suae conditionem meliorem facere possit, decimarum suarum proventus alicui locare velit, dummodo huiusmodi locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi, id facere minime impeditur.

Episcopo debetur a Rectoribus quarta decimarum, quas exigunt, nisi praescripta fuerint. h. d.

Distinctio sciendum est, quod veluti parochialibus Ecclesiis (secundum ea quae proxime exposuimus) decimae debentur, ita etiam decimarum ipsarum quarta Episcopo a Rectoribus Ecclesiarum, nisi legitima obset praescriptio, persolvenda erit.

DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON.

a C. 2. ubi dicitur. eo. tit. in d. b. C. de fidei iuss. & ea. ex parte. extr. in d. sup. leg. c. C. 2. in d. extr. de solut. d. C. dudum. h. cum f. extr. de solut. c. C. 2. in d. extr. de solut. f. C. 2. extr. de solut. g. C. 2. extr. de solut. h. C. 2. extr. de solut. i. C. 2. extr. de solut. de prescrip.

113
11

113

Preclarum saluatur ad beneficiam concedentis: scilicet precaria, nisi sit irrationabilis. h. d.

Dicitur autem precarium a precariis: qui precariam a latitu conceditur, quoad is, qui concessit, patitur: Precaria vero non sunt pro voluntate concedentium revocanda, nisi sint irrationabiles: quo casu poterit successore ad praedecessore concessam precariam rescindere, & revocare.

Regum, praedecessores, & si sine extirpata possunt sub anno censu concedi in emphyteusim, & si per biennium in solutione censu resolutum fuerit, potest emphyteus expelli. h. d.

Regula quoque quas Ecclesia reficere non valet, & in culta praedia, ut extirpata sylva, in emphyteusim sub annuo censu his concedi poterunt, à quibus, vel suo, vel parentum, & suorum labore confiterit extirpata, nisi forte possint aliis ad majorem Ecclesiae utilitatem cum eodem onere conferri. Qui e tamen si per biennium in solutione Canonis cessaverint, nisi celeri satisfactione postmodum sibi consulere studuerint, jure expelli poterunt: nec quicquam eis proderit, quod ut Canonem violenter, sibi nunciatum non fuit, cum hoc casu praefixus dies pro domino interpellat.

Terrenis incommodes, & minus utiles, item servos fugitivos potest praedatus alienare. h. d.

Terrenas d quoque aut vineas exiguas, & Ecclesiae minus utiles, aut longe positas, vel domos, quae Ecclesiae plus in commodi quam utilitatis afferunt, si necessitas fuerit, distrahendi potestatem Episcopus habebit. Similiter ratione fugitivos servos, & qui de fuga revocati, retineri non possunt, si voluerint, aut illi ex alio meruerint, Episcopus distrahendi potestas erit.

Feudum à vasallo alienatum, & difficulta recuperationis, potest Episcopus alteri sub conditione recuperandi concedere. h. d.

Sed & in feudum et certis casibus, & juramento de non alienando minime obstante, res Ecclesiasticas concedere poterit, veluti si feudum per vasallum alienatum fuerit, & per Episcopum id facile recuperari non valeat: poterit eum per Episcopum illud alicui concedi, qui & ipsum recuperet, & in feudum ab Ecclesia recognoscatur.

Feudum devolutum potest per Episcopum alteri concedi, hoc dicit.

Quoniam si etiam talis necessitas non imminet nihilominus alienantis filium, vel consanguineum, vel ejusdem feudi consortem poterit Episcopus investire. Idem erit, si per obitum vasalli feudum ad Ecclesiam remeaverit: nam & eo casu investire praedatus alium libere poterit, si Ecclesiae viderit expedire.

Qui aliquid contulerit, vel acquiserint Ecclesiae, possunt pro modo collati, vel acquisiti manumittere, dum tamen manumissus cum posteritate & peculo remaneat in patrimonio Ecclesiae. h. d.

Lud etiam Toletano Concilio & diffinitum reperitur, quod si sacerdotes aliquid Ecclesiae suae relinquunt, vel nihil habentes, aliqua praedia, vel familias Ecclesiis suis acquirunt, liceat eidem aliquos juxta collatae momentum de familia ejusdem Ecclesiae manumittere, ita ut manumissi cum posteritate sua sub Ecclesiae remaneant patrimonio. Quod si qui nihil de proprio Ecclesiae contulerint, libertati servos Ecclesiae donare, aut fuerint, ex eodem Concilio Episcopus successor ad Ecclesiam hunc revocare poterit. Impium est enim, ut qui incrum de rebus suis Ecclesiae non contulerit, damnnum inferre valeat.

Trinsep potest rem suam aequalem, vel majorem cum Ecclesiastica permutare: & servi Ecclesiasticos, si frangi sint, praeterquam ad libertatem, commutari non possunt. h. d.

a C. fin. ext. de prec. b C. ad auct. ext. eo. c C. fin. ext. de a. d. C. de regul. 12. q. 2. e C. 2. ext. de feud. f C. fin. ext. de feud. g C. consens. ext. eod. h C. Episcopi. ext. de ser.

Sed & Princeps si causa probabilis sit, potest rem Ecclesiasticam & immobilis, rem suam aequalem, vel aequalem permutare poterit, praeterquam ad libertatem commutari non poterit.

Episcopus potest permutare rem suam aequalem Ecclesiasticae, illarum accedente consensu, & de incorporatione in personam non potest fieri permutare. h. d.

Episcopus quoque duarum suae diocesis Ecclesiasticas terras, invicem amborum a paritate venditione sensu, permutare poterit, & si alterius pariter permittente, velore praponderet, ad aequalitatem inducendam, si illa parte pecuniam refundi jubebit. De remotione autem ad spiritualia permutoque iure considerari non potest.

Res ecclesiastica potest propter praescriptam legem Ecclesiastica abduci, & detrahi. h. d.

Praeterea & si quis per tempore sacris Canonibus definita rem Ecclesiasticam jure titulo & bono hunc possederit, ut nullo tempore rei conscientiam habet, licentia, completa praescriptione, res possessa à Ecclesiastica dubio procul interligitur esse vocata.

Decima & oblationes praescriptae non possunt. h. d.

Proventus tamen primitiarum & decimarum inscriptione tolli non poterunt, etiam si in manus laice laicus quilibet super his rescriptum impetaverit.

DE PECULIO CLERICORUM, RELIQUIQUE SUCCESSIONIBUS EORUM.

TITVLVS XXVIII.

Ecclēsiastica reputatur etiam rei sūa, quae hanc conditionem tempore sua promotionis nihil habet: quae sibi pariter contentis curabit, ut de rebus a se emptis ad rem Ecclesiae committatur. h. d.

Ergo res Ecclesiasticas ab Ecclesia tenent obsequio non licet: Ecclesiasticas autem res non modo quas Ecclesiae rationabiliter habere contulerit scriptas, sed etiam eas, quas sibi tenent, cum magis suae promotionis nihil habent. Cum igitur ad laicam quam de bonis Ecclesiae qua sita est, quod non magis tenent, ne quando ius Ecclesiasticum immutentur, creditur sacerdos, ut de his, quae supereminet & scriptis Ecclesiae nomen scripturam a conficit, & Ecclesiae remaneat alioqui ab ejus ordinatione distinet. Qui vero per se proprii, e, vel alieni nominis fraudem facere, & alicuius criminis incurrit.

Relictum sacerdoti pro anima, & corpore nullum Ecclesiae censetur, si quid ei sit relictum sub onere satisfactionis. h. d.

Sed & si non emerit, sed pro anima equum hunc tenent Ecclesiae sacerdoti reliquerit, ad hoc debet hunc tenentur. Congruit enim, ut quemadmodum hunc tenent, quod relinquatur sacerdoti. Si quid remaneat hunc tenent, missum, aut sacerdoti, aut Ecclesiae relicto, hunc tenent, postmodum proficuum, id inter Ecclesiam hunc tenent, computandum non erit.

Bona quae sita sacerdotibus pro anima Ecclesiae, dicitur remanere pro Ecclesia, nec de bonis illis qua reserit: & quae remanent nomine Ecclesiae. h. d.

Generaliter si igitur bona quae sita obsequio Ecclesiae, & quae sita sacerdotibus, sive mobilia, sive immobilia, vel illorum obitum debent apud eandem remanere, praeterquam per hunc ultimum de iure testamentum fieri potest, aut per hunc autem Ecclesiae, ubi clericorum est collegium, aut Episcopus, vel monachus clericus successore, sed congregatio communis intelligitur, quae remanentium curam ad se

a C. 1. ext. de ser. b C. ad quosdam ext. de ser. c C. fin. de rer. postulat. d C. 1. ext. de. e C. 1. ext. de. f C. relatum, vel sciendum ext. de ser.

Handwritten scribbles in the left margin.

notiam debet habere distributionem. Vbi autem in locum defuncti unus tantum substitutus erit, is ea bona, vel et alia, dispensabit.

Clerici possunt maxime accedere iuxta causam de bonis Ecclesiasticis, facere elemosinam. h. d.

Item autem clerici, nec de mobilibus ipsis testamentum conficere possunt, consuetudinis tamen est non impedire, ut de his pauperibus, & religiosis locis, & his qui vivunt servitium, siue sint consanguinei, siue extranei, aliquis iuxta servitium meritum conferant, non testamenti ratione.

Patet quod tantum legere de bonis Ecclesiasticis, quantum continetur Ecclesiasticis. h. d.

Item si tantumdem de proprii Juris facultate contulerit Ecclesie, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sufficitur.

Clerici possunt testari de his, que acquisiverunt non intuitu Ecclesie. h. d.

De his vero, que aut paternae successione, vel congnationis intuitu, seu consanguineorum, vel am-

a. Ca. adiac. ext. de test. b. Equia non. ext. de test.

corum munere, respectu non habito ad Ecclesiam, ad clericos pervenerint, libere testari poterunt.

Clerici ingenui defunctis ab intestato succedunt in totum Ecclesia. h. d.

Quod si decesserint intestati, nec aliqui fuerint inventi, qui iure cognationis ipsa succedere valeant, si ingenuis gaudeant natalibus, in integrum tunc Ecclesia succedet, nec cuiquam ex rebus eorum aliquid presumere licebit.

Dono fructi promoti ad sacros ordines ab intestato decedentis dividuntur in quatuor partes, ut hic. h. d.

Item si servus a ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemque postea accesserit intestatus, nihil olim dominus de bonis eius vendicare poterit, sed ejus peculium in quatuor partes dividetur, quarum una Episcopo, altera Ecclesie, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus: & si non sint capaces parentes, Episcopus eam recipiet, & in usum Ecclesie diligenter distribuet.

a. Can. 2. ext. de success. ab intest.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI.
LIBER TERTIUS.
DE JUDICIIS, ET ILLORUM
DIVISIONE.
TITULUS PRIMUS.

Quid sit iudicium, & quid causa, hoc dicitur.

RESTAT, ut videamus de iudiciis. **P**ostest autem iudicium ita describi. **I**NDICIVM est discussio causae, quae fit in foro coram iudice: **C**AUSA vero est origo negotii, & materia iudicii.

Qua sunt iudicia secularia, & qua Ecclesiastica. h. d.

Prima divisio iudiciorum haec est, quod aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Iudicia secularia sunt, quae coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica vero sunt, quae coram iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, qui primum a palatibus orbis reguntur. a. Auctoritas sacra Pontificum, & Imperialis ac regia potestas. Unde sicut civium legum non nisi civilis esse debet executor: ita etiam Ecclesiasticum iudicium iudex est administrator.

Laicus a laico coram seculari iudice conveniri debet, nisi causa sit spiritualis vel similis: & laicus impetrata ad iudicem Ecclesiasticum non tenetur. h. d.

a. Ca. si quis. ext. de majori. & obi.

LAICUS ergo à laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conveniendus erit: quod usque adeo obtinet, ut etiam si alteruter litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetraverit, irritae sint & inanes. Si tamen causa sit huiusmodi, quae ad Ecclesiasticum forum pertinet, qualis est matrimonii, usurarum, perjurii, & similes, licet inter laicos disceptatio sit, iudex Ecclesiasticus ad eundem erit. Idem juris est, si vel à seculari iudice iustitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilis personarum Ecclesiasticum iudicem compellendum suadeat.

Clerici habent privilegium, ne coram iudice laico conveniri debeant, cui non potest ulla poenitentia renunciari. In iudicem tamen Ecclesiasticum non suorum possunt consentire, accedente consensu diaconum. h. d.

PATI è ratione tam Milevitensis, quam Carthagenensis Concilio constitutum est, ne clerici clericos relictio suo Pontifice, ad publica iudicia, sub poena depositionis & amissionis proprietarum jurium petrahaant: cui

a. Can. licet. & ca. si quis. ext. de foro composit. b. Cf. diligens. ext. de foro composit.